

Sabiedriskā politika un tautas attīstība

Ievads

Šajā nodaļā vispārīgi raksturota sabiedriskā politika Latvijā. No tautas attīstības viedokļa izvērtēti pensiju, veselības aprūpes, lauku attīstības un eiointegrācijas politikas rezultāti. Analizētas slēgtas politikas izpausmes un diskutēts par to, kā sabiedrisko politiku Latvijā padarīt atklātāku. Balstoties uz lēmējdarbības analīzes metodoloģiju, pētīts, vai politikas veidošanā un realizēšanā bez politiskajiem līderiem un pārvaldības administratoriem iesaistās arī sabiedrība, nevalstiskās organizācijas, pilsoņu grupas un citi politikas subjekti un vai publiskās lēmšanas procesos tiek pietiekami ievērotas sabiedrības intereses. Nodaļā izmantoti dati, kas iegūti, aptaujājot iedzīvotājus, Saeimas deputātus, pašvaldību vadītājus un ministriju departamentu direktorus, kā arī intervijas ar politiķiem, uzņēmējiem, nevalstisku organizāciju pārstāvjiem, žurnālistiem un citiem politiskā procesa līdzdalībniekiem. Tas dod salīdzinošu ieskatu par politiskajām norisēm Latvijā. Nodaļas noslēgumā sniegti ieteikumi, kā Latvijā nostiprināt sabiedriskās politikas demokrātiskumu un atvērtību.

Kāda ir sabiedriskā politika Latvijā?

Jēdziens “sabiedriskā politika” ir plaši sazarots. No būtiskajām sabiedriskās politikas sastāvdaļām pirmām kārtām minamas institūcijas, likumi, politikas subjekti, vērtības un normas, politiskā rīcība, konkrētas rīcībpolitikas, politikas leģitimitāte (jeb tās publiskā pamatotība, tas, cik plaša sabiedrība to pieņem, atzīst par likumīgu un taisnīgu). Turpmākajās nodaļās sabiedriskā politika vispusīgi analizēta visos šajos aspektos, bet šajā sadaļā tā raksturota vispārīgā skatījumā, īpaši pievēršoties demokrātisko vērtību un normu apguvei Latvijas politikā.

Demokrātiskās vērtības politikā

Lai politika būtu demokrātiska, tajā jāievēro vairāki principi, uz kuriem mudināja jau 1998. gada **Pārskats** un kuri atgādināti arī šajā **Pārskatā** (īpaši sk. 4. nodaļu). Politikai jānodrošina sabiedrības interešu pārstāvība publiskās lēmšanas procesos. Tai jābūt taisnīgai un jāievēro dažādu grupu vajadzību un interešu līdztiesīguma princips. Politikai jābūt caurredzamai, lai iedzīvotāji varētu piekļūt informācijai un pārraudzīt sabiedriskās lēmšanas procesus. Politiķiem jābūt atsaucīgiem pret iedzīvotāju paustajām vajadzībām un viņu izteiktajiem priekšlikumiem, jāapzinās līdzdalības nozīme un jābūt gataviem sadarboties ar sabiedrību. Turklāt politiķiem un ierēdņiem jābūt pietiekami kompetentiem, lai viņi varētu pieņemt pamatotus un tālredzīgus lēmumus. Sabiedrība no politiķiem arvien vairāk gaida augstas morāliskās īpašības.

Desmit neatkarības gados Latvijas politika ir virzījusies preti šiem demokrātijas ideāliem. Tomēr, kā liecina pētījums “Sabiedriskā politika un līdzdalība Latvijā”, pašreiz sabiedriskajā politikā izpaužas arī daudz trūkumu. Vairums aptaujāto iedzīvotāju, Saeimas deputātu, pašvaldību vadītāju un ierēdņu neuzskata, ka Latvijas sabiedrībā politiskās dienaskārtības jautājumi jau tiktu izlemti atklāti, pēc iespējas ņemot vērā visu ieinteresēto pušu viedokļus (sk. 1.1. attēlu). Tikai katrs desmitais iedzīvotājs, Saeimas deputāts un pašvaldību vadītājs piekrit spriedumam, ka Latvija ir valsts, kurā sabiedrība atbalsta politiķus un politiķi sniedz pārskatu sabiedrībai. Pavisam neliela daļa iedzīvotāju (15 % respondentu) un pašvaldību vadītāju (21 % respondentu) domā, ka Latvijā pieņemtie svarīgākie politiskie lēmumi kalpo Latvijas iedzīvotāju vairākuma interesēm. Par to ir pārliecināti arī ne visi likumdevēji (57 % aptaujāto) un vēl mazāk – augstākie valdības ierēdņi (44 % aptaujāto). Tas rada būtiskus jautājumus par to, kā vārdā tiek īstenota politika un kāpēc tai ir tik zema leģitimitāte jeb publiskā pamatotība gan visas sabiedrības, gan pašu politiķu un ierēdņu acīs.

Salīdzinot iedzīvotāju, Saeimas deputātu, pašvaldību vadītāju un ierēdņu viedokļus par politikas īpatnībām Latvijā, redzams, ka galvenajiem politikas subjektiem ir kritiska attieksme pret atklātības un atbildības trūkumu politikā. Taču viņi arī uzskata, ka iedzīvotājiem ir vēlme līdzdarboties valsts attīstībā un ka jāiedibina tādi mehānismi, lai sabiedrība varētu pilnvērtīgāk iesaistīties politikā. Šī vērtējumu sakritība norāda uz ievērojamu politikas uzlabošanas un sadarbošanās potenciālu Latvijā.

Sabiedriskās politikas klimatu ietekmē tas, kā politisko institūciju darbībā tiek ievēroti demokrātijas principi – kompetentums, godīgums, atbildība, caurredzamība, iedzīvotāju līdzdalība. **Pārskata** pētījumā tika noskaidrots, kā iedzīvotāji, parlamenta deputāti un pašvaldību vadītāji vērtē šo principu ievērošanu Saeimā, Ministru kabinetā, ministrijās un tām padotajās iestādēs, pašvaldībās un nevalstiskajās organizācijās (sk. I.1. tabulu).

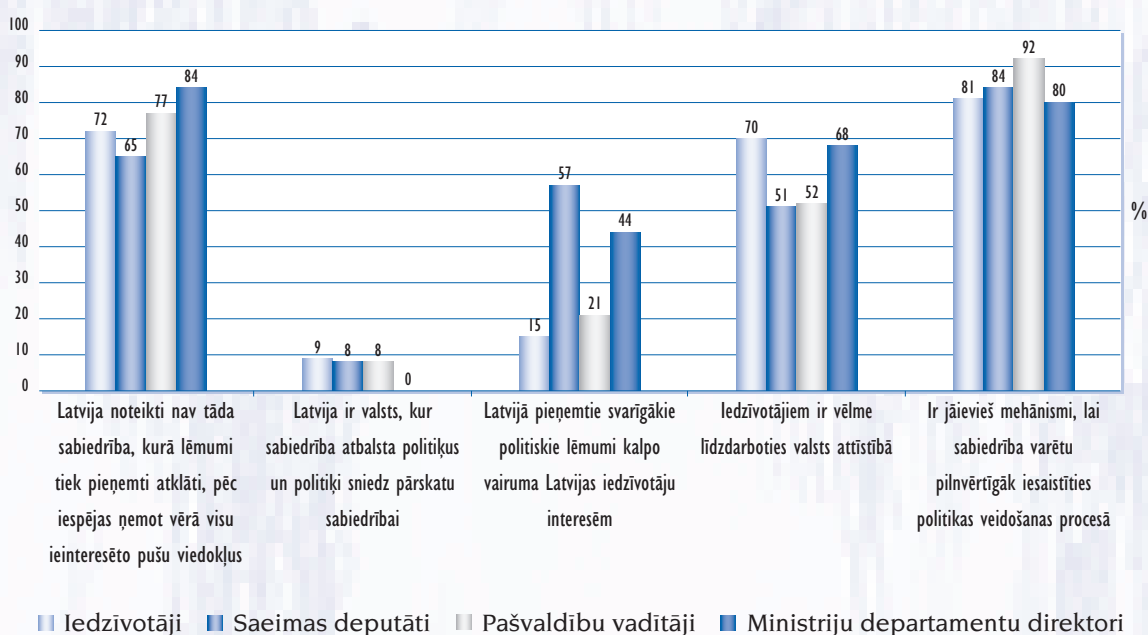
Visas respondentu grupas visaugstāk vērtē lemšanas kompetentumu pārvaldības institūcijās. Savukārt sistemātiski viszemāk tiek vērtēts lemšanas caurspīdīgums šajās institūcijās (izņēmums ir Saeima, kurā visas respondentu grupas, ieskaitot pašus parlamentāriešus, lemšanas godīgumu vērtē vēl zemāk nekā to caurspīdīgumu).

Lielākā daļa Saeimas deputātu augstu vērtē parlamenta, Ministru kabineta, ministriju, kā arī pašvaldību lēmējdarbības kompetentumu (69–85 % no atbildējušajiem deputātiem). Ne daudz mazāks skaits deputātu (54–60 % atbildējušo) samērā augstu vērtē arī lemšanas atbildīgumu šajās institūcijās. Taču tikai aptuveni piektdaļa aptaujāto parlamentāriešu uzskata, ka lemšana valdībā un ministrijās ir caurspīdīga (par tādu to Saeimā uzskata 58 % aptaujāto deputātu). Pēc deputātu domām (un viņiem piekrist arī pašvaldību vadītāji un iedzīvotāji), lemšanas necaurspīdīgums kā problēma visasāk iezīmējas tieši Ministru kabineta, ministriju un tām padoto iestāžu darbībā.

Vērtējums par nevalstisko organizāciju darbību no vērtējuma par valsts pārvaldības institūciju darbību atšķiras ar to, ka itin visas respondentu grupas visaugstāk vērtē tieši lemšanas godīgumu šajās organizācijās. Arī lemšanas caurspīdīgums nevalstiskajās organizācijās tiek vērtēts augstāk nekā valsts iestādēs (izņēmums ir pašvaldību vadītāji, kuri stipri augstāk vērtē paši savu iestāžu darbības caurredzamību). Tomēr sabiedrisko organizāciju kompetentumu gan parlamenta deputāti, gan pašvaldību līderi, gan arī iedzīvotāji vērtē zemāk nekā valsts iestāžu kompetentumu.

I . I . a t t ē l s

Politikas subjektu viedokļi par politikas īpatnībām Latvijā (% no aptaujātajiem, atbildes "pilnīgi piekritu" un "drīzāk piekritu" summētas)

Kopumā demokrātisko vērtību iedzīvināšana politisko institūciju darbībā ir vērtējama kā nepietiekama. Nevienas institūcijas gadījumā to iedzīvotāju skaits, kuri šo institūciju darbību vērtē kā godīgu, kompetentu, atbildīgu vai caurredzamu, nerasniedz pat pusi no aptaujātajiem.

Iedzīvotāju iespējas ietekmēt politiku

Lai demokrātija būtu efektīva, pilsoņiem jābūt iespējai realizēt savu gribu un ietekmēt politiku. Tas ir būtiski tāpēc, ka politiskie lēmumi ietekmē cilvēku dzīvi. Tāpēc pārliecība par savām politiskās ietekmēšanas iespējām ir svarīga sabiedriskās politikas raksturotāja.

Lielākā daļa aptaujāto iedzīvotāju (78 %) uzskata, ka politiku pieņemtie lēmumi būtiski ietekmē viņu dzīvi (10 % domā, ka šie lēmumi dzīvi ietekmē maz un 5 % – ka vispār neietekmē). Taču ļoti mazs ir to iedzīvotāju īpatsvars, kas ir pārliecināti, ka viņi var būtiski ietekmēt jautājumu izlemšanu

Saeimā, valdībā un ministrijās: tā domā attiecīgi 6, 4 un 5 % respondentu (sk. 1.2. attēlu). Lielākā daļa aptaujāto uzskata, ka viņu iespējas ietekmēt šo institūciju lēmējdarbību ir mazas vai arī ka viņiem nav nekādu iespēju ietekmēt lemšanu parlamentā, valdībā un ministrijās.

Iedzīvotāji uzskata, ka vietējā pārvaldības līmenī viņiem ir lielākas iespējas ietekmēt politikas veidošanu un tās realizēšanu nekā centrālajā pārvaldības līmenī. 22 % aptaujāto ir pārliecināti, ka viņi var nozīmīgi ietekmēt pašvaldību lēmumus, bet vēl 46 % domā, ka viņi tos var ietekmēt daļēji, un tikai 29 procentiem respondentu šķiet, ka viņiem nav nekādu iespēju ietekmēt vietējo varu.

Lai gan Latvijā ir izveidota un darbojas parlamentārās demokrātijas sistēma un pakāpeniski ieviešas arī dažādas iedzīvotāju līdzdalības formas, kopumā pilsoniskās sabiedrības un varas institūciju attiecībās pastāv politiskās atkarības un ietekmēšanas "šķēres". Iedzīvotāji ne visai tic savām politiskās ietekmēšanas iespējām. Šās situācijas pamatā ir tas, ka politiķi un ierēdņi nepietiekami praktizē demokrātiskā atklātuma procedūras un iedzīvotāji paši nepietiekami iesaistās jautājumu

1.1. tabula

Demokrātijas principu ievērošana pārvaldības institūcijās iedzīvotāju, Saeimas deputātu un pašvaldību vadītāju vērtējumā (% no aptaujātajiem, atbildes "ļoti lielā mērā" un "diezgan lielā mērā" summētas)

Institūcijas	Vērtētāji	"Cik lielā mērā lēmumu pieņemšana institūcijās ir godīga, kompetenta, atbildīga un caurspīdīga?"			
		Godīga	Kompetenta	Atbildīga	Caurspīdīga
Saeima	Iedzīvotāji	14	39	24	19
	Saeimas deputāti	54	85	57	58
	Pašvaldību vadītāji	25	58	30	28
Ministru kabinets (valdība)	Iedzīvotāji	18	45	27	17
	Saeimas deputāti	40	83	60	17
	Pašvaldību vadītāji	22	57	39	17
Ministrijas un tām padotās iestādes	Iedzīvotāji	16	33	21	15
	Saeimas deputāti	37	77	54	20
	Pašvaldību vadītāji	23	56	26	9
Pašvaldības	Iedzīvotāji	32	45	40	28
	Saeimas deputāti	49	69	60	32
	Pašvaldību vadītāji	95	82	93	79
Nevalstiskās organizācijas	Iedzīvotāji	37	33	35	29
	Saeimas deputāti	74	40	46	54
	Pašvaldību vadītāji	58	38	40	39

izlemšanā. Latvijā nepieciešams iedibināt atklātākus lemšanas procesus visos pārvaldības līmeņos un plašāk izmantot konkrētas iedzīvotāju politiskās līdzdalības formas.

Līdzšinējā sabiedriskā politika un tās ietekme uz tautas attīstību

Nav gandrīz nevienas sabiedriskās politikas jomas, kura neietekmētu tautas attīstību. Šajā sadaļā uzmanība pievērsta atsevišķiem sabiedriskās politikas sektoriem – pensiju politikai, veselības aprūpes politikai un lauku attīstības politikai – un to ietekmei uz tautas attīstību. Šis rīcībpolitikas jomas tieši ietekmē tādas svarīgas tautas attīstības rādītājus kā vecākās paaudzes labklājība, tautas veselības stāvoklis, iedzīvotāju mūža ilgums, lauku iedzīvotāju iespējas dzīvot līdzvērtīgu dzīvi. Turpretī integrācija Eiropas Savienībā, kas arī analī-

zēta šajā sadaļā, ir aplūkota kā tautas attīstību netieši ietekmējoša rīcībpolitika un kā jauns tautas attīstības politikas ietvars. Sadaļā gan nav pilnīgi izvērtēta attiecīgo politiku efektivitāte, taču uzmanība ir pievērsta tam, ka uz attiecīgo sistēmu reformēšanu un nostiprināšanu vērsta politika var arī nerealizēties būtiskā tautas dzīves kvalitātes kāpumā un tādos rezultātos, ko saņem publisko pakalpojumu patērētāji. Norādīts, ka konkrētu politiku realizēšanā svarīgi ir panākt sadarbošanos ar tām sociālajām grupām, uz kurām šī politika vērsta.

Pensiju politika

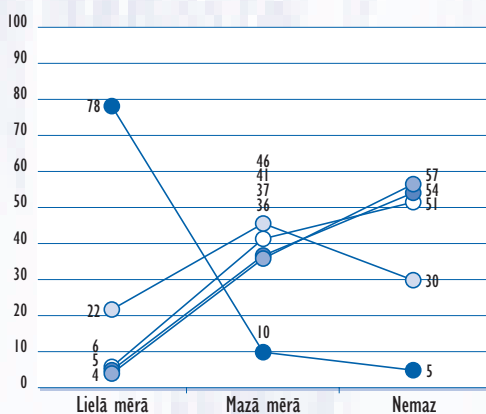
Pensiju politikai ir ļoti liela nozīme Latvijas tautas attīstības kontekstā, jo valsts pensijas saņem vairāk nekā ceturtdaļa Latvijas iedzīvotāju (1999. gada beigās 26 %, bet 2000. gada beigās 27,1 % iedzīvotāju). Sakarā ar iedzīvotāju kopējās novecošanas tendenci pensiju politika var būtiski veicināt izpratni par paaudžu solidaritāti, kā arī pašreiz strādājošās paaudzes atbildīgumu par savu vecumdienu nodrošināšanu. Pensiju sistēma kopš 1995. gada ir pieredzējusi milzīgas pārmaiņas, kuras gan nav izraisījušas lielus uzlabojumus pensionāru dzīves līmeni.

1996. gadā pensiju rēķināšanā sāka pāriet uz jaunu metodi, kur pensijas rēķina pēc sociāli apdrošināto personu ienākumiem, no kuriem izdarītas sociālās apdrošināšanas iemaksas. Pakāpeniski tiek ieviesta triju līmeņu pensiju sistēma, kur pirmais līmenis ietver pieticīgu valsts garantētu pensijas minimumu, otrais līmenis – individuālus pensiju kontus, kuros tiek ieskaitīti obligātie individuālie sociālās apdrošināšanas maksājumi (spēkā stāsies 2001. gada 1. jūlijā), un trešais līmenis – privātu brīvprātīgu uzkrājumu veidošanu pensiju fondos (spēkā stājās 1998. gadā).

Krasi samazinoties pensiju sistēmas kā pārdaļītājas un novienādotājas funkcijai, pensiju sistēma Latvijā ir radikāli mainījusies, kas dažkārt likts par priekšzīmi citām Centrālaustumeiropas valstīm. Kā atzīst Labklājības ministrija un Pasaules Banka, Latvija pirmā no šā reģiona valstīm pensiju jomā sāka reformēt no padomju laika mantoto shēmu, kuras pamatā ir paaudžu solidaritāte, pāriet uz pensiju fondu un apdrošināšanas iemaksu sistēmu. Taču tagad Latvijai pensiju sistēmas reformēšanā priekšā aizsteigušās tādas valstis kā Polija un Ungārija. Cēlonis tam ir ne tikai kavēšanās ar fondēto pensiju (otrais līmenis) ieviešanu un iedzīvotāju zemā uzticēšanās privātiem pensiju fondiem (tre-

1.2. attēls

Politiskā atkarība un ietekmējamība iedzīvotāju vidū un varas pārstāvju attiecībās (% no aptaujātajiem iedzīvotājiem)

- Politiku pieņemtie lēmumi ietekmē jūsu dzīvi
- Iedzīvotājiem ir iespēja ietekmēt lēmumu pieņemšanu Saeimā
- Iedzīvotājiem ir iespēja ietekmēt lēmumu pieņemšanu Ministru kabinetā
- Iedzīvotājiem ir iespēja ietekmēt lēmumu pieņemšanu ministrijās un tām padotajās iestādēs
- Iedzīvotājiem ir iespēja ietekmēt lēmumu pieņemšanu pašvaldībās

šais līmenis), bet arī tas, ka reālos pensijas apmērus sistēmas reformēšana ietekmē niecīgi.

Individuālā pensijas saņēmēja līmenī progress ir daudz pieticīgāks. Galvenais pensiju sistēmas pārmaiņu indikators cilvēka līmenī ir pensiju apmēra pieaugums, kas Latvijā izpaužas pensiju indeksācijas veidā. Vidējais vecuma pensiju pieaugums Latvijā ir bijis visai pieticīgs: 1997. gadā – 4,25 lati, 1998. gadā – 9,02 lati, 1999. gadā – 7,35 lati un 2000. gadā – 0,84 lati. Pensijas apmērs joprojām saglabājas krietni zem iztikai minimālā preču un pakalpojumu groza vērtības, lai gan atšķirība starp šiem diviem rādītājiem pastāvīgi samazinās (sk. 1.2. tabulu).

Pensiju sistēmas reformai ir izdevies nodrošināt, ka pensiju sistēma ir ilgtspējīga, zināmā mērā diferencēta atkarībā no indivīda veikto sociālās apdrošināšanas iemaksu apjoma, kā arī atbilst pieejamo finansiālo resursu apjomam. Iespējams, viens no cēloņiem, kāpēc sistēmas reforma bijusi daudz straujāka nekā pensijas saņēmēja situācijas uzlabošanās, ir tas, ka sistēmas reformēšana prasa daudz mazākus finansiālos resursus nekā būtiska lielas iedzīvotāju grupas labklājības celšana. Pakāpeniski sarūkošā atšķirība starp vidējo pensijas apjomu un minimālo patēriņa grozu liecina, ka pašreizējai pensiju sistēmai ir potenciālas iespējas būtiski uzlabot lielas iedzīvotāju daļas labklājību un veicināt tautas attīstību kopumā.

Pētījumi liecina, ka jau tagad pensija kā neliels, bet stabils ienākumu avots nodrošina pensionāriem pat labāku situāciju nekā dažām citām iedzīvotāju grupām. Turpmākā pensiju sistēmas efektivitāte tautas attīstības kontekstā būs lielā mērā atkarīga no tā, cik iedzīvotāji būs informēti par pensijas aprēķināšanas kārtību, lai paši varētu apzināti veidot gaidāmo nodrošinājumu vecumdiēnās.

Veselības aprūpes politika

Arī veselības aprūpes sistēma kopš 90. gadu sākuma ir būtiski reformēta. Viens no galvenajiem uzsvāriem ir likts uz veselības aprūpes finansēšanas maiņu. Veselības aprūpes finansēšana ir ļoti svarīgs jautājums, jo, kā jau norādīts 1997. gada **Pārskatā**, Latvijā, tāpat kā citās pārejas valstīs, nepietiekamā veselības aprūpes finansētība, nabadzīgo iedzīvotāju nespēja maksāt par medicīnu un ārstēšanos, kā arī zemais dzīves līmenis ir veicinājuši sabiedrības veselības pasliktināšanos.

1997. gadā tika ieviesta valsts obligātā veselības apdrošināšana un valsts apmaksātais medicīnas pakalpojumu minimums. Valsts apmaksā iedzīvotājam konkrētus medicīnas pakalpojumus. Savukārt pacients no savas puses veic pacienta iemaksu. Budžeta līdzekļus pārvalda Valsts obligātās veselības apdrošināšanas aģentūra, kas tos sadala astoņām teritoriālajām slimokasēm. Tomēr ar slimokasu rīcībā esošajiem līdzekļiem nepietiek, lai segtu veselības aprūpes iestāžu kārtējos izdevumus, par ko liecina gadījumi, kur slimnīcas ir spiestas atteikties sniegt plānoto medicīnisko palīdzību. Nelielie valsts budžeta līdzekļi medicīnas iestādēs veicina korupciju. Sabiedrības par atklātību "Delna" pētījumā 25 % no visiem aptaujātajiem, kas bija ārstējušies medicīnas iestādēs, atbildēja, ka viņiem ir nācies izmantot kādu no kukuļošanas vai neoficiālas maksāšanas paņēmieniem.

Veselības aprūpes jomā ir izveidota sistēma, kurai ir potenciālas iespējas nodrošināt finansiālu pamatu plaši pieejamiem medicīnas pakalpojumiem. Tomēr veselības aprūpei atvēlēto valsts budžeta līdzekļu nepietiekamība un iedzīvotāju zemā aktivitāte veselības apdrošināšanā liecina, ka

1.2. tabula

Vidējā vecuma pensija un iztikai minimālais preču un pakalpojumu grozs

Gads	1996	1997	1998	1999	2000
Vidējais vecuma pensijas apmērs, Ls	38,30	42,55	51,57	58,92	59,76
Iztikai minimālā preču un pakalpojumu groza vērtība, Ls	73,78	78,78	82,15	83,18	84,47
Vidējais vecuma pensijas apmērs pret iztikai minimālo groza vērtību, %	52	54	63	70	71

šai sistēmai tikai nākotnē ir sagaidāms kāds jūtami pozitīvs efekts attiecībā uz tautas attīstības rādītājiem.

Primārās aprūpes jomā svarīga reforma bija ģimenes ārstu institūta ieviešana kādreizējās iecirkņa terapeita sistēmas vietā. Pie ģimenes ārstiem ir reģistrējušies 80 % Latvijas iedzīvotāju, un ar viņu darbu ir apmierinātas divas trešdaļas no tiem cilvēkiem, kam ir savs ģimenes ārsts. Primāro veselības aprūpi, ko galvenokārt veic ģimenes ārsts, iedzīvotāji pārsvarā vērtē kā labu (33 % respondentu) vai apmierinošu (19 % respondentu). Tomēr katrs trešais Latvijas iedzīvotājs ģimenes ārsta veikto aprūpi vērtē kā līdzīgu tai, ko veica iecirkņa terapeits.

Vienlaikus ar veselības aprūpes sistēmas reformām dažas pozitīvas tendences ir vērojamas arī iedzīvotāju veselības stāvokļa pašnovērtējumā. 2000. gada februārī veiktajā aptaujā 40 % no aptaujātajiem Latvijas iedzīvotājiem savu veselības stāvokli vērtēja kā labu vai diezgan labu (1994. gadā – tikai 25 %), 43 % – kā vidēju (1994. gadā – 49 %), bet 16 % – kā sliktu vai diezgan sliktu (1994. gadā – 25 %).

Pakāpeniskie uzlabojumi tomēr nav novērsuši atsevišķas smagas problēmas veselības aprūpes jomā. 2000. gada Sociālajā ziņojumā teikts, ka 48 % aptaujāto iedzīvotāju pat saslīmuši neapmeklē ārstu, jo viņiem nav naudas, lai ārstētos. 33 % respondentu nopietnas slimības gadījumā ar grūtībām tomēr naudu ārstēšanai var atrast. Un tikai 19 % var atļauties ārstēties, neraizējoties par to, vai pēc tam naudas pietiks citu vajadzību apmierināšanai.

Smaga problēma ir medicīnas personāla zemā atalgojuma. 2001. gada martā sabiedrības uzmanību pievērsa medicīnas māsu protesta akcijas. Daudzas medmāsas sava zemā atalgojuma un viņu profesijas nenovērtēšanas dēļ ir izteikušas gatavību pamest Latviju, lai dotos strādāt uz ārzemju veselības aizsardzības iestādēm.

Grūtības ar slimokasu finansēm liecina, ka, atšķirībā no pensiju sistēmas, veselības aprūpes sistēma vēl nestrādā stabili un tās funkcionēšanas ilgtspēja nav garantēta. Arī indivīda jeb veselības aprūpes pakalpojumu saņēmēja līmenī nav saskatāms neapstrīdams progress. Te gan liela nozīme ir arī Latvijas makroekonomiskajiem rādītājiem – tam, ka nepietiekami strauji pieaug iekšzemes kopprodukts, joprojām augsts ir bezdarba līmenis un stipri ierobežoti ir valsts budžeta līdzekļi veselības aprūpes sistēmai. Tāpēc joprojām valsts kopējais ekonomiskais stāvoklis ir faktors, kura ietekme uz iedzīvotāju veselību ir, iespējams, vislielākā.

Lauku attīstības politika

Lauku, mazpilsētu un reģionu attīstīšana ir viens no svarīgākajiem uzdevumiem, kas Latvijai jāveic, lai visiem valsts iedzīvotājiem būtu nodrošinātas līdzvērtīgas iespējas. Par to runāts jau 1997. un 1999. gada **Pārskatos**. Šajā sadaļā no tautas attīstības viedokļa izvērtēta līdzšinējā lauku politika, par pamatu ņemot Lauku attīstības programmas analīzi.

Lauku attīstības programmu 1998. gadā izstrādāja Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, sadarbojoties ar Zemkopības, Ekonomikas, Izglītības un zinātnes, Satiksmes, Labklājības un Kultūras ministriju, kā arī ar zinātniekiem, pašvaldībām un lauku organizācijām. To pieņēma Ministru kabinets un apstiprināja Saeima. Tika cerēts, ka programmas realizēšana mazinās lauku problēmas un lielo atšķirību starp Rīgu un lauku teritorijām. Programma formulēja daudzveidīgas un ilgtspējīgas lauku attīstības mērķus, vēršdama uzmanību uz to, ka laukus attīstīt nozīmē ne tikai attīstīt lauksaimniecību, mežsaimniecību un zivsaimniecību, bet arī veicināt citu uzņēmējdarbības veidu attīstību, dažādēt lauku ekonomiku, gādāt par vides aizsardzību, izglītības, kultūras un veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanu lauku iedzīvotājiem. No tautas attīstības viedokļa sevišķi svarīgi programmas mērķi ir samazināt lauku nabadzību un veicināt nodarbinātību.

Šo mērķu vārdā programmā tika ietvertas vairākas apakšprogrammas – “Lauksaimniecība”, “Izglītība un kultūra laukos”, “Veselības aprūpe laukos” “Lauku ceļu programma” un citas. Par apakšprogrammu realizēšanu atbildīgas bija attiecīgās ministrijas.

Atšķirībā no iepriekš analizētajiem politikas gadījumiem (pensiju politika un veselības aprūpes politika), lauku politikas jomā netika izveidota vienota sistēma, lauku politika tika izklaidēta starp dažādām institūcijām. To liecina arī Lauku attīstības programmas finansēšanas veids. Līdz šim tā ir finansēta no valsts budžeta (ministriju programmu ietvaros), kā arī no Pasaules Bankas aizdevuma (Lauku attīstības projekta ietvaros). Ir saņemta arī ārvalstu tehniskā palīdzība. Kopumā no valsts budžeta Lauku attīstības programmai 1999. gadā tika izlietoti 34,8 miljoni latu, bet 2000. gadā – 45,6 miljoni latu. 51,3 % no šās summas veidoja Zemkopības ministrijas un Ekonomikas ministrijas programmu ietvaros sniegts finansiālais atbalsts lauksaimnieciskajai ražošanai un uzņēmēju un pašvaldību projektiem. 37,7 % no kopējiem līdzekļiem tika ieguldīti konkrētu apdzīvoto vietu infrastruktū-

tūras un vides sakārtošanā. Šie līdzekļi tika izlietoti Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas programmu ietvaros. 10,1 % no kopējiem līdzekļiem tika ieguldīti cilvēkresursu attīstīšanā – galvenokārt nodarbinātības veicināšanas un bezdarbnieku apmācības pasākumiem, kurus īsteno Labklājības ministrijas dienesti. 0,9 % bija pārējie izdevumi.

Ministrijas Lauku attīstības programmu realizē cita no citas neatkarīgi, savu programmu ietvaros paredzot “laukiem novirzītus” līdzekļus. Tātad šī programma būtībā ir mehānisks dažādu ministriju programmu kopsalikums, kas neveido saskanīgu politiku. To pašu var sacīt arī par Lauku programmas pārraudzības institūciju – Reģionālās attīstības padomi, kurā ietilpst ministri, Saeimas deputāti un Pašvaldību savienības pārstāvji. Šās padomes darbība ir bijusi formāla, un padome sabiedrībai attiecībā uz lauku attīstību nav piedāvājusi ilgtermiņa redzējumu. Lai gan lauku attīstībai novirzītie budžeta līdzekļi nav mazi, programmas uzbūves eklektiskums un pārvaldības neefektivitāte šo līdzekļu izlietošanu padara grūti pārraugāmu un ieguldījumu efektivitāti – grūti novērtējamu.

Vislielākais valsts budžeta atbalsts laukiem tiek novirzīts caur Zemkopības ministriju: 2000. gadā lauksaimniecības subsīdijās tika piešķirti 19,93 miljoni latu, bet 2001. gadā subsīdijās paredzēts izlietot 20,56 miljonus latu. Pēdējos gados ir vērojama tendence subsīdiju programmu ietvaros vairāk atbalstīt lauku izglītību, pētniecību, netradicionālo saimniekošanu un lauku vides projektus, tomēr pamatā lauksaimniecības subsīdijas domātas nozares konkurētspējas paaugstināšanai.

Lauksaimniecības subsīdijas saņem ierobežots skaits zemnieku un pārstrādes uzņēmumu, tikai paši veiksmīgākie, un arī Latvijā veidojas Eiropas Savienības valstīs kritizētā 80:20 proporcija (80 % subsīdiju nonāk pie lielajiem zemniekiem – tikai pie 20 % no visiem). Šāda politika kopumā sekmē ražošanas modernizāciju un uzlabo ekonomiski spēcīgāko zemnieku stāvokli, taču tā var padziļināt lauku nodarbinātības problēmas.

Kā nepietiekams vērtējams tas līdzekļu apjoms, kas novirzīts lauku izglītības, nodarbinātības un nabadzības izskaušanas pasākumiem. Vajadzīgi papildu līdzekļi, un jāveido fondi, no kuriem atbalstīt kopienu iniciatīvu un novatoriskus projektus, jo tas lauciniekiem palīdzētu ātrāk izkļūt no izplatītās nabadzības, ja vien viņi nevēlas ieslīgt depresijā vai pārcelties uz pilsētām, kur ir plašākas dzīves iespējas.

2000.–2001. gadā ir iezīmējies pavērsiens uz integrētāku lauku politiku. Par Lauku attīstības programmas koordinētāju kļuvis Zemkopības ministrija. Tas izskaidrojams ar ministrijas politisko gribu uzņemties atbildību par smagajām lauku problēmām un lauku attīstību Latvijā kopumā, kā arī ar to, ka Eiropas Savienības pirmsstrukturālo fondu līdzekļi lauksaimniecības un lauku attīstībai tiks administrēti caur Zemkopības ministriju. Šajā nolūkā ministrija 2000. gadā sagatavoja un Eiropas Komisijai iesniedza Latvijas Lauku attīstības plānu, kurā nosprausti pieci virzieni lauksaimniecības un lauku attīstībai pirmsiestāšanās periodā: investīcijas lauksaimniecības uzņēmumos, produkcijas pārstrādes un mārketinga pilnveidošana, lauku ekonomikas dažādošana, lauku infrastruktūras uzlabošana, vidi saudzējošas lauksaimniecības metodes. Pašreiz valdība Lauku attīstības plānu uzskata par vienu no svarīgākajiem Latvijas Lauku attīstības programmas instrumentiem.

Laukos aktīvas ir vairākas nevalstiskās organizācijas – Zemnieku federācija, Zemnieku saeima, Jauno zemnieku klubs, Lauku atbalsta asociācija, Lauksaimniecības statūtsabiedrību asociācija, ap 40 lauksaimniecības nozaru asociāciju. 2000. gadā tika izveidota Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padome, kas iesaistās Zemkopības ministrijas tiesisko aktu projektu gatavošanā un cenšas nodrošināt atklātību un plašu līdzdalību lauku problēmu risināšanā. Tomēr problēma ir tā, ka sadarbības padomē nav līdzvērtīgi pārstāvētas visu reģionu lauksaimnieku intereses.

Ministru kabinets Zemkopības ministrijai uzdevis 2001. gadā izstrādāt Latvijas lauku attīstības ilgtermiņa koncepciju, kurā iecerēts lauku vajadzības saistīt ar reālu finansējumu. Citu ministriju pārstāvji gan pauž bažas, vai Zemkopības ministrija, uzņemdamās koordinētājas lomu, jaunajā koncepcijā pietiekami aptvers arī nelauksaimnieciskos aspektus. Zemkopības ministrijai vajadzētu rūpīgi raudzīties, lai tās līdzšinējā lauksaimnieciskā ievirze nekļūtu par šķērslī integrētas lauku politikas veidošanai. Ministrijai nav lielas pieredzes sadarbībā ar citas ievirzes nevalstiskajām organizācijām, kuras pārstāv plašākas lauku sabiedrības intereses.

Kopumā līdzšinējā Lauku attīstības programmas realizācija nav bijusi apmierinoša. Pats galvenais, nav konstatējama pozitīva ietekme uz lauku iedzīvotāju labklājību: laucinieku reālie ienākumi ir nevis pieauguši, bet gan samazinājušies (sk. 1.3. tabulu un arī analīzi Pielikumā), nav uzlabojušies arī nodarbinātības, izglītības un veselības aprūpes

rādītāji. Reģistrētā bezdarba līmenis vairākos lauku rajonos (Balvu, Krāslavas, Preiļu un Rēzeknes rajonā) jau vairākus gadus ir stabili augsts un pārsniedz 20 % no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita.

Programmas niecīgā ietekme uz lauku iedzīvotāju labklājību ļauj izdarīt vairākus secinājumus.

Lauku programmas realizāciju objektīvi apgrūtina lauku problēmu dziļums, taču to apgrūtina arī politikas nesakārtotība un tas, ka lauku problēmu risināšanā trūkst koordinācijas starp ministrijām.

Lauku politiku kavē reģionālās politikas nesakārtotība un iestīgušī administratīvi teritoriālā reforma.

Valsts līmenī nav pasludināti Latvijas lauku attīstības galvenie virzieni, lai būtu iespējams piekopt koncentrētu, nevis "izplūdušu" politiku.

Lauku politikā dominē lauksaimniecības politika. Izglītībai, lauku jauninājumiem un jaunu tehnoloģiju izplatei laukos atvēlēta nepietiekama uzmanība un līdzekļi.

Lauku attīstības programmas realizācijā vērojamas atvērtas politikas iezīmes – konsultācijas un lauku organizāciju iesaistīšana politikā. Tomēr turpmāk lauku politika būtu vēl vairāk jādecentralizē un jāpanāk visu reģionu lauku organizāciju līdzvērtīga līdzdalība.

Pēdējā laikā vērojams lauku iedzīvotāju pašapziņas pieaugums. Tas izpaužas laucinieku iniciatīvā un centienos iesaistīties savas kopienas problēmu risināšanā. Lauku politikai jāatbalsta vietējās iniciatīvas.

Latvijā ir nepieciešams jauns skatījums uz lauku politiku. Šai politikai jāsekmē komunikācija, izglītība un novatoriski projekti laukos. Vairāk jāatbalsta lauku attīstības partnerību veidošanās, kopienu attīstības projekti un reģionālā sadarbība. Jāpārdomā

pašreiz lauku atbalstīšanai atvēlēto 40–50 miljonu latu izlietošana pa apakšprogrammām, lai vairāk līdzekļu varētu novirzīt cilvēkresursu attīstīšanai, jauno tehnoloģiju ieviešanai un kopienu sadarbības projektiem. Latvija nav vienīgi metropole Rīga, tā ir arī lauki un pārējie reģioni. Lai panāktu, ka visai tautai ir līdztiesīgas iespējas, lauku attīstībai novirzītie publiskie līdzekļi būtiski jāpalielina un to izlietošana jāvirza uz nākotnes mērķiem.

Integrācija Eiropas Savienībā

1999. gada **Pārskatā** konstatēts, ka eiropintegrācijas procesā mainās Latvijas iedzīvotājiem pieejamo ekonomisko, sociālo un kultūras iespēju mērogi un būtiski palielinās starptautiskās mijiedarbes. Svarīgi ir apzināties, ka Latvijas integrācijai Eiropas Savienībā ir liela ietekme uz daudziem svarīgiem tautas attīstības rādītājiem, piemēram, tādiem rādītājiem kā iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju, sociālais nodrošinājums un izglītības iespējas.

Lai gan pasaulē izplatās brīvā tirgus kapitālisms, pieaug valstu un reģionu konkurence un rezultātā dažkārt sociālie jautājumi paliek novārtā, Eiropas Savienības līmenī ir pārņemta pieredzē pārbaudītā Eiropas valstu vairākuma tradīcija sociālo labklājību uzlūkot par pamatvērtību un par nepieciešamu priekšnosacījumu tam, lai būtu miers, stabilitāte un attīstība. Svarīgāko ES sociālās politikas virzienu vidū ir nodarbinātības politika, brīva darbaspēka kustība, darba tiesiskās attiecības, sociālā drošība un darbinieku aizsardzība, droši darba apstākļi, dzimumu līdztiesība, sabiedrības veselības politi-

1.3. tabula

Mājsaimniecību ienākumi un darba meklētāji laukos un pilsētās

Gads		1996	1997	1998	1999	2000
Mājsaimniecību rīcībā esošais ienākums uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī latos	laukos	47,71	49,86	51,40	50,39	52,13
	pilsētās	53,11	57,80	67,26	70,93	76,69
Ienākumi laukos pret ienākumiem pilsētās, %		90	86	76	71	68
Darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā, %	laukos*	10,8	6,9	7,4	10,7	10,8
	pilsētās	21,3	17,6	16,4	16,0	16,0

* Pēc Starptautiskās darba organizācijas metodoloģijas veiktajā darbaspēka apsekojumā konstatēts, ka tie lauku respondenti, kuriem ir piemājas zeme, kuri strādā savā piemājas saimniecībā, nodrošina sevi ar pārtiku un nav reģistrējušies kā bezdarbnieki, neidentificē sevi ar darba meklētājiem, lai gan viņiem var nebūt darba ārpus savas saimniecības.

ka. Dažās no šīm jomām, piemēram, attiecībā uz drošiem darba apstākļiem, Eiropas Savienībai ir ļoti detalizēts juridiskais regulējums.

Divi no svarīgākajiem izaicinājumiem eiointegrācijas un tautas attīstības kontekstā ir vispārējā ekonomikas augsme un vienotā tirgus ietekme uz sociālajiem rādītājiem. Prognozes par to, cik strauja varētu būt Eiropas Savienības ekonomiskā augsme pēc paplašināšanās uz austrumiem, ir pretrunīgas. Ja ekonomikas augsme būs strauja, tā radīs labvēlīgus apstākļus tautas attīstībai Latvijā un citās Eiropas valstīs. Ja turpretī ekonomikas pieaugums būs zems, Eiropas integrācija var neattaisnot cerības, ka indivīdu dzīves kvalitāte strauji uzlabosies. Taču, lai kādas arī būtu prognozes, tādas ES politikas nozares kā iekšējais tirgus, enerģētika, transports un citas ir vērstas uz ekonomiskās augsmes veicināšanu un ar tās starpniecību – arī uz tautas attīstību.

Otrs izaicinājums ir problēma, kā, pieaugot konkurencei, nosargāt un nostiprināt iedzīvotāju sociālās garantijas. Vismaz atsevišķos gadījumos konkurence var veicināt tālāku nevienlīdzību kandidātvalstu iedzīvotāju vidū, piemēram, ekonomiski vājo zemnieku stāvokli, visticamāk, vēl pasliktināsies, bet ekonomiski spēcīgākie zemnieki būs ieguvēji, jo varēs izmantot jaunā tirgus iespējas.

Eiropas Savienības juridiskais ietvars zināmā mērā nostiprinās sociāli vismazāk aizsargāto grupu intereses. Eiropas Savienības pamatdokuments – Romas līgumā un Amsterdamas līgumā – ir uzsvērtā ekonomiskās un sociālās sfēras savstarpējā atkarība. 1989. gadā Eiropas Savienības valstu vadītāju sanāksme pieņēma Eiropas Kopienas Strādātāju sociālo pamattiesību hartu, kas atzīst daudzas sociālās pamattiesības, piemēram, tiesības uz profesionālo izglītību, darba ņēmēju tiesības uz apmācībām, konsultācijām un līdzdalību jautājumu izlemšanā utt. Tomēr harta nav juridiski saistoša, tā ir vērtējama tikai kā politiskas gribas paušana.

Daļa pētnieku apgalvo, ka Latvijā un citās ES kandidātvalstīs vidusmēra cilvēku iespēja gūt labumu no integrācijas Eiropas Savienībā būs lielā mērā atkarīga no tā, cik kvalitatīva un atklāta katrā valstī būs valsts iekšējo jautājumu izlemšana. Daudzi svarīgi darba un sociālo tiesību jautājumi joprojām tiek risināti atsevišķu dalībvalstu līmenī. Gan pirmsiestāšanās laikā, gan arī jau kā ES dalībvalstij Latvijai būs iespējas saņemt finansiālu atbalstu tādiem sociāliem mērķiem kā, piemēram, ilga bezdarba samazināšana, it īpaši jauniešu un minoritāšu vidū. Tāpēc izšķirīga nozīme būs tieši Latvijas pārvaldības spējai efektīvi izmantot finansiālos resursus.

Latvijas dalībai Eiropas Savienībā ir ļoti lielas potenciālās iespējas veicināt tautas attīstību, taču jāapzinās arī ar konkurences pieaugumu saistītais risks. Diemžēl, patlaban grūti ir precīzi izvērtēt, tieši cik liela būs ES integrācijas ietekme uz Latvijas tautas attīstību ilgākā laika periodā. Taču pamats ir uzskatīt, ka principā šī ietekme būs pozitīva.

Uzņemšanas sarunās ar Eiropas Savienību Latvijai liela uzmanība būtu jāpievērš visam, kas var apdraudēt atsevišķu sociālo grupu stāvokli. Nepieciešamības gadījumā būtu jāriko konsultācijas ar attiecīgajām grupām un jācenšas panākt tām vislabvēlīgākie risinājumi.

Slēgtas sabiedriskās politikas izpausmes un to negatīvās sekas

Izdevums **Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2000/2001** iestājas par atvērtu sabiedrisko politiku. Politikas atvērtība nozīmē, ka jautājumu izlemšanā, politikas izstrādāšanā un realizēšanā var piedalīties plaša politikas veidotāju kopiena, kas ietver ne tikai politiskos līderus un pārvaldības administratorus, bet arī nevalstiskas organizācijas, interešu grupas, profesionālās asociācijas, neatkarīgus ekspertus un citus politikas subjektus. Atvērtas politikas dotais ieguvums ir tas, ka uzlabojas lēmumu kvalitāte un efektīvāka kļūst politikas realizēšana; no tā iegūst visa sabiedrība. Otrs ieguvums ir politikas leģitimitāte, no kā iegūst gan sabiedrība, gan paši politiķi. Politikas atvērtība nenozīmē, ka ikvienam indivīdam ikkatru brīdi jānodarbojas ar politiku; tā nozīmē, ka pastāv efektīvi mehānismi, kā pilsoniskā sabiedrība var iesaistīties lemmšanas procesos un panākt savu interešu ievērošanu.

Latvijā sabiedriskajā politikā tomēr visai spēcīgi izpaužas noslēgtības tendence. Slēgtai politikai raksturīgas vairākas pazīmes: šauri izlēmēju loks, biznesa grupējumu liela ietekme uz svarīgu politisku jautājumu izlemšanu (var būt saistīta ar korupciju), lemmšanas procedūru neaurredzamība, sabiedrības interešu neievērošana. Šajā sadaļā analizētas un kritizētas tieši politikas noslēgtības izpausmes, vienlaikus paturot vērā, ka publiskās politikas process kopumā Latvijā nekādā ziņā nav uzskatāms par slēgtu.

Pētījums par sabiedrisko politiku un līdzdalību liecina, ka svarīgi politiski jautājumi Latvijā nereti tiek izlemti šaurā lokā, nevis ar demokrātiskām

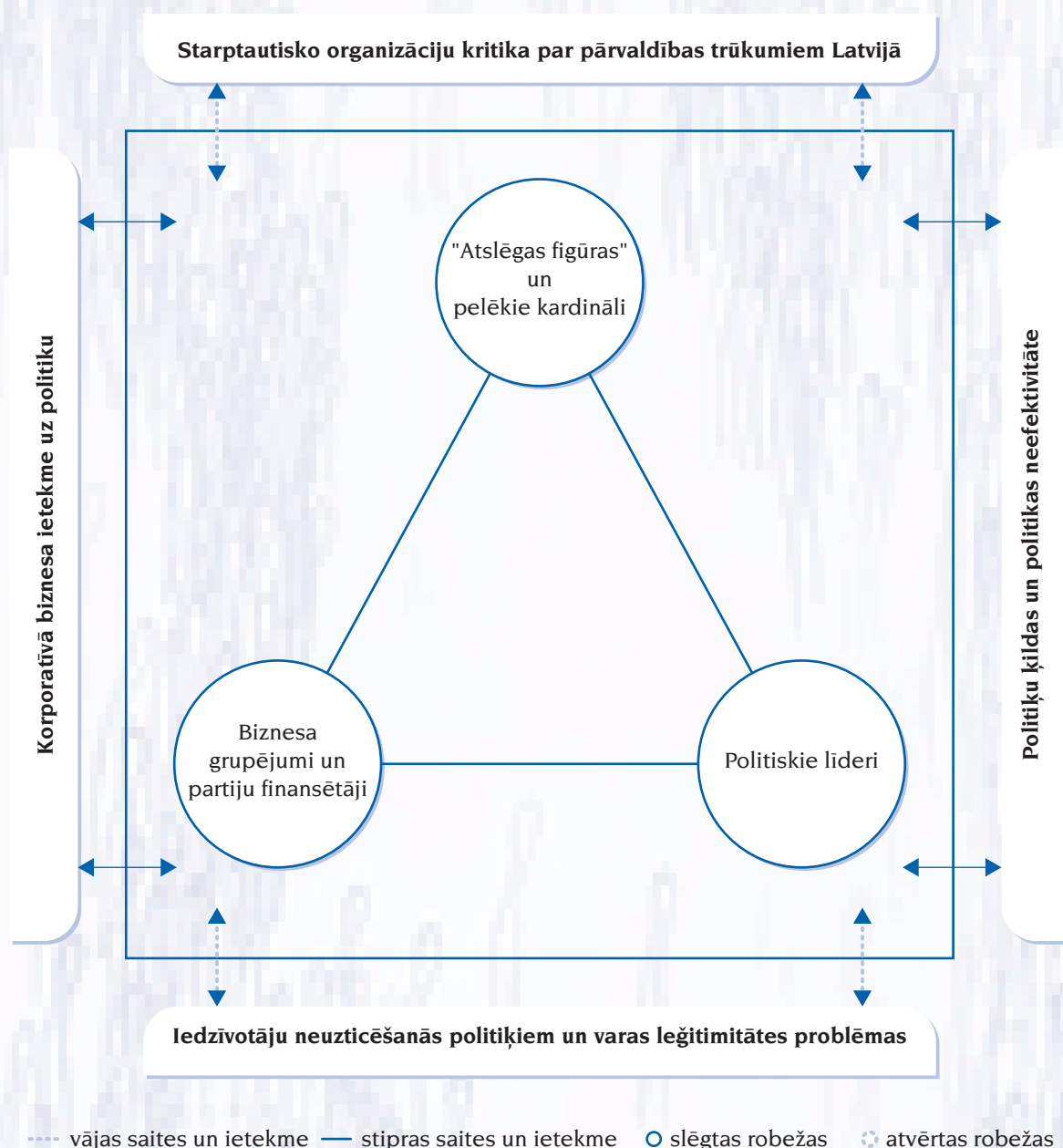

diskusijām. Biznesa grupējumu vadītāji kopā ar politiskajiem līderiem un tā dēvētajiem pelēkajiem kardināliem jeb politikas aizkulišu darboņiem nereti izšķir svarīgus vispār nacionālus jautājumus, par kuriem savs viedoklis būtu sakāms arī dažādām sabiedrības grupām. Jo noslēgtāks ir politiskās lemtāšanas process, jo vairāk tas koncentrējas ierobežotā individu lokā – un jo vairāk no politiskās ietekmēšanas tiek atstumti citi politikas virzītāji, pat valdošo partiju biedri un “ierindas deputāti”.

Apkopotā veidā slēgtas un atvērtas politikas modeļi Latvijā parādīti 1.3. un 1.4. attēlā. Šie modeļi veidoti, balstoties uz intervijām ar politisko partiju līderiem, deputātiem, uzņēmējiem, nevalstisku organizāciju pārstāvjiem, žurnālistiem. Tie ilustrē svarīgu jautājumu izlemšanas vidi un procedūras un to, ka Latvijā institucionalizējas gan noslēgti, gan atvērti lemtāšanas mehānismi. Lai gan modeļi ir vispārinātas shēmas, tiem var atrast analogus politiskajā praksē.

1.3. attēls

Slēgtas politikas modelis Latvijā

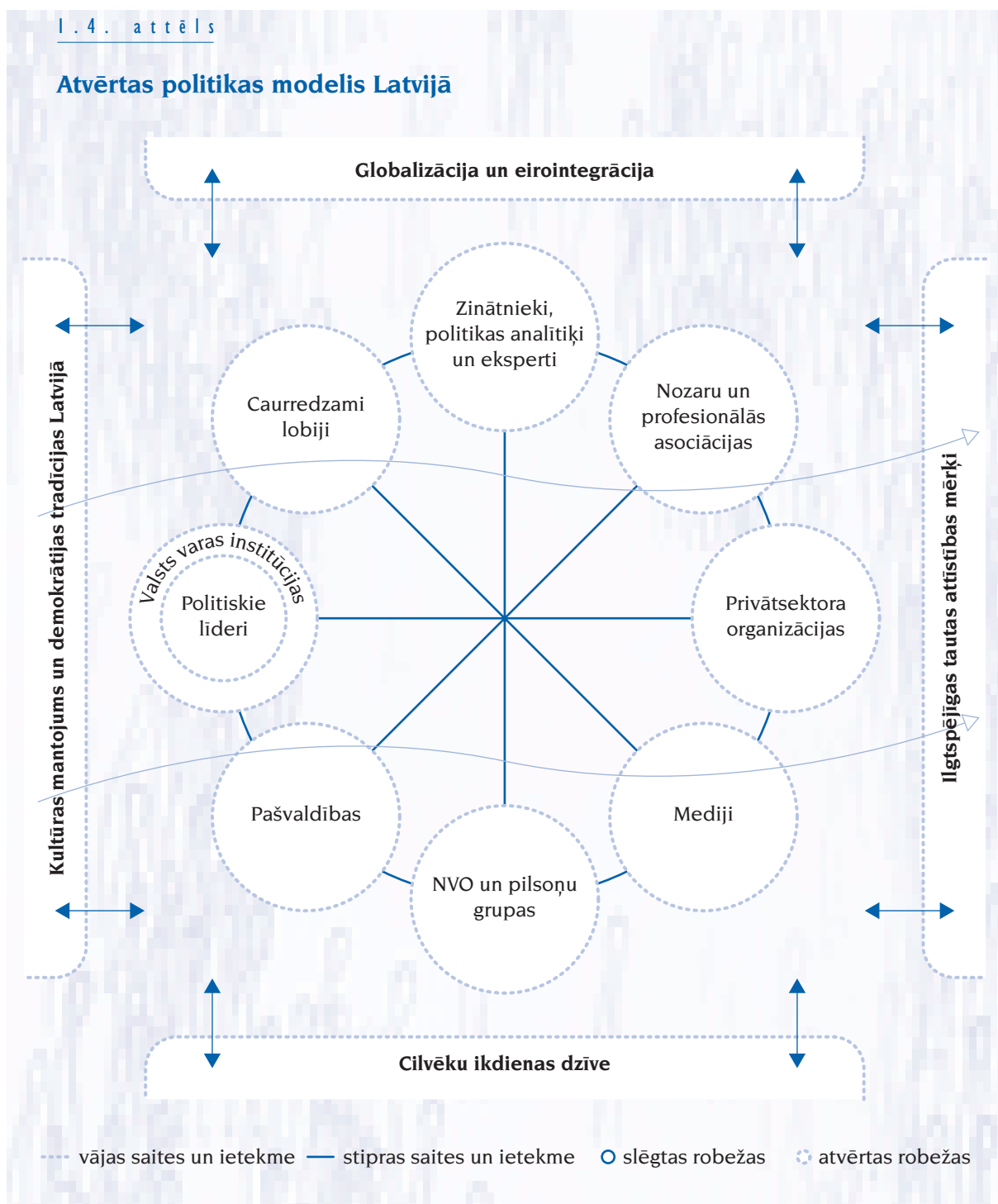
Ir tādi jautājumi, kuru izlemšana ļoti bieži tiecas būt noslēgta. Parasti tie ir svarīgi ekonomiskās politikas jautājumi, kas skar privatizāciju, monopolu regulēšanu, likumus, kuri reglamentē ienesīgākos uzņēmējdarbības veidus, kā arī jautājumi, kuri skar lielu uzņēmumu un biznesa grupējumu intereses. Slēgta lemšana šajos gadījumos ir antidemokrātiska, jo svarīgi ekonomiski jautājumi ir nozīmīgi visai sabiedrībai un prasa publisku apspriešanu.

Lai gan dažādi informācijas sniedzēji no politiķu un ekspertu vidus, cits no cita neietekmē-

jušies, diezgan vienprātīgi nosauc nedaudzas personas, kuras nereti faktiski izlemj svarīgus politiskus jautājumus, slēgta lemšana tomēr nav tieši identificējama ar konkrētām partijām un konkrētiem politiķiem. Slēgtas politikas mehānisms drīzāk darbojas kā sabiedrībai un medjiem apslēptas un grūti kontrolējamas attiecības partiju finansētāju un politisko līderu starpā. To kodolu veido "trijstūrveida saistības" starp biznesa grupējumiem (partiju finansētājiem), politiskajiem līderiem un tā sauktajiem pelēkajiem kardināliem.

1.4. attēls

Atvērta politikas modelis Latvijā

Šādas attiecības nodrošina partiju finansētāju interešu virzīšanu politiskajos lēmumos un nereti arī iesaistīto politiķu apslēpto interešu apmierināšanu.

Noslēgtības stilu politikā palīdz uzturēt arī valdošo partiju izveidotie, taču lielā mērā ārpusparlamentārie varas institūti, piemēram, koalīcijas padomes, sadarbības padomes, valdošo partiju proporcionāla pārstāvētība lielo valsts uzņēmumu padomēs. Valdošajām partijām šie mehānismi palīdz nosargāt savu ietekmi un arī uzmanīt citai citu, taču kopumā tie neveicina politikas atklātību.

Noslēgtības tendence atklājas, arī analizējot politisko diskursu, proti, to cilvēku politisko leksiku, runas un izteikšanās veidu, kuri ir iesaistīti svarīgu jautājumu izlemšanā vai ir labi informēti par to (sk. 1.1. informāciju). Politiskais diskurss parāda, kā cilvēki domā par politiku, kā cilvēki domā, ka politikā rīkojas, un kā viņi uzskata, ko politikā vajadzētu un ko nevajadzētu darīt. Šis diskurss atspoguļo daudzās noslēgtības izpausmes politiskajā praksē.

Slēgtas lemšanas ekonomiskā bāze Latvijā lielā mērā ir saistīta ar aizejošo ekonomikas modeli, kam raksturīga orientēšanās uz NVS tirgiem un prasības pēc liela valsts protekcionisma. Būtiski ir vēl kas: uzņēmumi, kuriem ir sevišķa ietekme uz politiku, pēc uzņēmējdarbības formas gan ir akciju sabiedrības, taču faktiski tie pieder nelielam individu lokam. Tāpēc slēgta tipa lēmumi nereti kļūst atkarīgi ne tikai no šo uzņēmumu ekonomiskajām interesēm, bet arī no to īpašnieku personiskajiem uzskatiem. Raksturīgi, ka tie uzņēmēji, kuru vadītās firmas visbiežāk tiek pieskaitītas pie ietekmīgiem biznesa grupējumiem, savā publiskajā runā cenšas norobežoties no savas politiskās ietekmes un proponē viedokli, ka lēmumi Latvijā tiek pieņemti likumā paredzētajā kārtībā.

Tieši slēgta lemšana ir tā vide, kurā var zelt korupcija. 2000. gadā publicētajā Pasaules Bankas pētījumā par korupcijas izplatību Centrālaustrieņas valstīs atzīts, ka korupcija augstāko valsts jautājumu izlemšanā Latvijā visvairāk izpaužas kā ekonomisko grupējumu ietekme uz valdības lēmumiem, deputātu ietekmēšana, balsu pārdošana parlamentārajā likumdošanā un necaurspīdīga politisko partiju finansēšana. Par koruptīvas prakses iespējamību slēgtos jautājumu izlemšanas gadījumos liecina arī politiskā diskursa analīze (sk. 1.2. informāciju).

Kas Latvijā ir svarīgi politiski lēmumi?

Politiku vidū nereti ir pieņemts sabiedriskās politikas jautājumus “*svarīgos*” un “*mazāk svarīgos*” iedalīt nevis pēc to sabiedriskā nozīmīguma, bet gan pēc tā, vai šie lēmumi skar vai neskar ietekmīgas biznesa intereses. Bieži vien kā “*svarīgākie politiskie jautājumi*” tiek minēti tie jautājumi, kurus par tādiem uzskata korporatīvais bizness. Savukārt jautājumi, kuri attiecas uz publisko sfēru un sociālo politiku (piemēram, sociālās apdrošināšanas reforma, veselības aprūpe, izglītības jautājumi, nabadzības novēršana utt.) un kuri tieši neskar biznesa intereses, nereti tiek kvalificēti kā “*ne tik svarīgi*” vai “*arī svarīgi*”.

Šāda pieeja politisko jautājumu svarīguma noteikšanā un politiskās dienaskārtības veidošanā ir diskriminējoša attiecībā pret publiskajām interesēm – diskriminējoša divos aspektos: par politikas svarīguma kritēriju tiek izraudzītas šauru grupu intereses un netiek ievērots publiskas prioritāšu un interešu apspriešanas princips.

Tas, kādā veidā jautājumus iedala “*svarīgos*” un “*mazāk svarīgos*”, nosaka arī to, kādā veidā tos izlemj: ja lejamais jautājums tiek kvalificēts kā “*ekonomiski svarīgs*”, lemšana bieži vien tiek aizvirzīta pa noslēgtības ceļu, bet, ja turpretī politiķi jautājumu interpretē kā “*mazāk svarīgu*” vai “*publiski nozīmīgu*”, lemšanā visai plaši tiek izmantotas atklātuma procedūras: lēmumprojektu gatavošanas nolūkā tiek veikti pētījumi, lēmumprojekti tiek publiski izdiskutēti, notiek konsultācijas ar nevalstiskām organizācijām u. tml.

Zaudētāji un zaudējumi slēgtā politikā

Politikas nolēgtība nesekmē attīstības ilgtspēju, jo neveicina līdzsvaru starp individuālajām un kolektīvajām tautas attīstības formām, samēru starp privātajām un publiskajām interesēm (sk. 1.5. attēlu). Demokrātijai būtiski svarīga ir privātās un publiskās sfēras vienotība. Privātajā sfērā cilvēki veido savas individuālās identitātes un apmierina individuālās intereses. Taču cilvēkiem svarīgas ir arī solidaritātes saites ar citiem cilvēkiem un kolektīvas identitātes, kuras viņi ar dažādu kopdarbības un biedrošanās formu palīdzību veido publiskajā telpā (sk. 3. noda-

1.1. informācija

Slēgtas politikas vārdnīca

Šajā informācijā apkopoti slēgtu politiku raksturojoši izteicieni, kas iegūti intervijās ar politiķiem, Saeimas deputātiem, NVO vadītājiem un uzņēmējiem. Izteicienos saglabāta respondentu valoda, citātus liekot pēdiņās, kā arī raksturota vārdkopas nozīme intervijas kontekstā. Norādīts arī runātājs. Citētās vārdkopas raksturo nevis visu politisko procesu, bet gan tikai noslēgtas lemšanas gadījumus. Nav arī pārbaudīts izteikumu patiesums. Lielākā daļa intervēto cilvēku pauda negatīvu attieksmi pret raksturotajām noslēgtības izpausmēm sabiedrībai svarīgu jautājumu izlemšanā.

Vārds, vārdkopa	Konteksts, nozīme	Runātāji
"10, 40, 50, 80 cilvēki"	Šāds cilvēku skaits tiek minēts kā galveno politisko izlēmēju loks: "Varas partiju ietvaros ir kādi 10 cilvēki, kas pamatā nosaka visu, uz viņiem spiež kādi 10 cilvēki. Kopā nebūs vairāk kā 40 līdz 80 cilvēku, kuri nosaka politiku."	Politiķi, NVO pārstāvji
"Atkarībā no zvana"	"Ja politiskie lēmumi skar svarīgas ekonomiskās intereses, tie tiek pieņemti šaurā lokā, atkarībā no zvana."	Saeimas deputāts
"Atslēgas figūras"	Bieži lietota vārdkopa. Parasti ar to apzīmē ietekmīgākos cilvēkus partijās. Viņi var būt gan partiju un frakciju oficiālie vadītāji, gan arī partijā ietekmīgas personas bez oficiāla vadoša amata, kā arī ekonomisko grupējumu pārstāvji, kuri ietekmē partiju vadību. "Paši viņi sevi apzīmē par partiju vadību, citi arī par pelēkiem kardināliem." Viena no galvenajām atslēgas figūru funkcijām ir partiju un to finansētāju saiknes nodrošināšana.	Politiķi, uzņēmēji, NVO pārstāvji
"Ārpus Saeimas"	"Svarīgu lēmumu pieņemšanā pēdējos gados smagumpunkts pārvirzās ārpus Saeimas uz koalīciju. Tas ir slikti atklātībai"	NVO vadītājs
"Ātri vai nekad"	"Ja tiek pieņemti lēmumi, kuri skar lielu biznesa grupējumu intereses, tas notiek neticami ātri vai nenotiek nekad."	Saeimas deputāts
"Biznesa lobēšana"	"Īpaši saskaņotas vairāku deputātu iniciatīvas bija, pieņemot likumu par cukuru." "Domāju, ka tas izpaužas diezgan atklātā lobismā no atsevišķu deputātu vai frakciju puses."	Saeimas deputāti
"Dots pret dotu"	"Samaksā naudiņu pirms vēlēšanām un pēc tam svarīgu jautājumu izlemšanā tas tiek atmaksāts."	Mediju pārstāvis
"Draugu kopa"	"Svarīgi lēmumi tiek pieņemti draugu kopā, kas saistīta ar draudzības un arī finansiālām saitēm."	Valsts amatpersona
"Ekonomiskie grupējumi"	Vārdkopa, ko politiķi un eksperti bieži lieto politiskās vides raksturošanai. Parasti tiek nosaukti ne vairāk kā trīs, četri "lielie grupējumi", norādot uz nozari (naftas, tranzīta, banku biznes), etniskajām pazīmēm vai darbības ģeogrāfisko orientāciju ("uz austrumiem"). Dažkārt tiek atzīts, ka "parādās jauni ekonomiskie grupējumi, kuri grib panākt lielāku ietekmi politikā".	Politiķi, uzņēmēji, NVO pārstāvji
"Jā, jā, jā!!!"	Saeimas deputāts, atbildot uz jautājumu "Vai lēmumu pieņemšanas procesā ir būtiskas atšķirības, ja tiek pieņemti svarīgi lēmumi, kuri skar lielu biznesa grupējumu intereses?"	Saeimas deputāts
"Jocīgi lēmumi"	"Ir daudz jocīgu un ačgārnu lēmumu. Mēs tos redzam, bet īsti neizprotam. Bet tos ir svarīgi izprast, jo tur tā nauda grozās."	Mediju vadītājs
"Naudas ietekme"	"Naudas ietekme politikā ir sasniegusi bīstamus apmērus un nav argumentu, kas to regulē." "Svarīgus lēmumus, kā zināms, var ietekmēt ar naudu – ačgārnus lēmumus."	Politiķis, žurnālists

I . I . i n f o r m ā c i j a s t u r p i n ā j u m s

“Naudasmaisi”	“Svarīgu lēmumu pieņemšanu Latvijā ietekmē galvenie naudasmaisi – tie, kuri svaidās ar naudu un uzskata to par instrumentu politikas sasniegšanā.”	Vadoša persona partijā
“Ne jau par baltu velti”	“Tie cilvēki, kas ir partiju sponsori un lēmumu pieņēmēji, to nedara par baltu velti.”	Valsts amatpersona
“Negaidīta sakritība”	“Tikai negaidītas sakritības rezultātā tiek sasniegts Latvijai labs risinājums, piemēram, Valsts prezidentes ievēlēšana.”	Uzņēmējs
“Oficiāli un neoficiāli ceļi”	“Lēmumus var ietekmēt oficiālā un neoficiālā ceļā. Oficiāli var strādāt ar vēstulēm, priekšlikumiem, preses piesaistišanu, taču prakse liecina, ka bieži svarīgāka ir personiska pazišanās un neoficiālas tikšanās.”	NVO vadītājs
“Pa tiešo”	“Taisa ‘short-cut’, vajadzīgo lēmumu pieņemšanu panāk, piekukuļojot pa tiešo.”	Uzņēmējs
“Partiju centralizācija”	“Daudzās partijās lēmumu pieņemšanas process ir centralizēts, netiek ņemtas vērā individu domas, tādēļ balsojumos dažreiz redzami pārsteidzoši rezultāti.”	Saeimas deputāts
“Pelēkie kardināli”	“Pelēkie kardināli ir cilvēki, kas paši nav oficiāli redzamās pozīcijās, bet ir valdēs un ietekmes āderēs un no tām barojas. Es pats biju pelēkais kardināls.”	Pelēkais kardināls
“Priekšrocības privatizācijā”	“Protams, ir būtiskas atšķirības lēmumu pieņemšanā, jo valsts pasūtījumu un priekšrocības privatizācijas procesā saņem tie grupējumi, kuri savulaik finansējuši lēmumu pieņēmējus.”	Saeimas deputāts
“Redzami un neredzami izlēmēji”	“Redzami izlēmēji ir parlaments, deputāti, Ministru kabinets, valdības locekļi. Neredzami izlēmēji darbojas tad, kad lēmumi tiek pieņemti jociģā veidā. Tad parādās, ka deputātiem ir mājas, īpašumi.”	Uzņēmējs
“Slēgtā lokā”	“Vienošanās par personu A notika slēgtā lokā. Arī vienošanās par personu B notiks slēgtā lokā. Pēc tam Saeimā izspēlēs demokrātiju.”	Vadoša persona partijā
“Svarīgākie lēmumi”	“Svarīgākie lēmumi ir ekonomiski svarīgākie, saistīti ar atlikušo privatizāciju, arī ar jaunu institūciju uzstādīšanu, kam valdība pieķērusies. Mazāk svarīgi ir jautājumi par budžetu, ko lemj Ministru kabinets.”	NVO pārstāvis
“Vajadzīgajā brīdī istajās rokās”	“Saliec to visu paketē un ved man šurp. Es nogādāšu vajadzīgajā brīdī istajās rokās. Process ir aizgājis, un tur vairs nevar kavēties” – “pelēkais kardināls”, intervijas laikā atbildot uz mobilā tālruņa zvanu.	Pelēkais kardināls

ļas analīzi). Tikai publiskajā telpā ir iespējama ne vien individuālo interešu un identitāšu publiska izpaušanās, bet arī to pilnvērtīga realizācija un savstarpēja samērošana. Publiskajā telpā ir iespējama kopīgā labuma nodrošināšana un to interešu apmierināšana, kuras cilvēki nevar piepildīt individuāli (vajadzība pēc tiesiskas vides, sociālas drošības u. tml.). Tieši tāpēc publiskajā telpā būtisku lomu iegūst politika kā interešu un identitāšu saskaņošanas mehānisms – savdabīga pilsoniskās sabiedrības interešu pārvaldīšanas māksla. Šo uzdevumu vislabāk veic tieši demokrātiska un atvērta politika.

Ja politika ir noslēgta un svarīgi jautājumi tiek izlemti šaurā lokā, no politikas veidošanas tiek atstum-

ti citi tās potenciālie dalībnieki – interešu grupas, nevalstiskās organizācijas, nozaru un profesionālās asociācijas, politikas analītiķi, opozīcija. Tas noved pie tā, ka sašaurinās jautājumu izlemšanas publiskā bāze un lemšanas procesā vairs nav pienācīgi pārstāvēts viss pilsoniskās sabiedrības interešu spektrs. Sabiedrības grupām “atkritot” no lemšanas un politiskajiem lideriem nosliecoties par labu biznesa interesēm, publiskā telpa sarūk un atsevišķu grupu intereses sāk dominēt pār citu grupu interesēm.

Noslēgta politika var pakalpot atsevišķiem uzņēmumiem un partiju finansētājiem, bet tā nenāk par labu uzņēmējdarbībai kopumā, jo lielu ietekmi uz ekonomisko politiku gūst daži uzņēmumi, kamēr

1.2. informācija

Iedomātais slēgtas politikas cenrādis

Slēgtas lemšanas cenrādis ilustrē intervijās ar politiķiem, NVO pārstāvjiem, uzņēmējiem un žurnālistiem iegūtos izteikumus par to, kā viņuprāt nauda ietekmē svarīgu jautājumu izlemšanu, ja tie tiek izlemti šaurā lokā. Cenrādis neko nepierāda attiecībā uz konkrētiem korupcijas gadījumiem. Tas nav attiecināms uz visu politisko jautājumu izlemšanu. Tomēr tas zīmīgi parāda, kā politikā iesaistītie subjekti interpretē naudas lomu politikā un kādas summas viņi kā ekvivalentus attiecina uz konkrētiem politiskiem pakalpojumiem. Cenrādis tiesiski nepierāda korupcijas faktus, tā ir tikai lingvistiska korupcijas diagnoze, kas norāda uz to, ka korupcija ir reāla problēma Latvijas politikā. Visi cilvēki, no kuru intervijām ņemti šie citāti, pauda noraidošu attieksmi pret korupciju.

Cena (nauda,
lietojumvērtība,

koruptīva prakse

Politiskais ekvivalents (ko par to var nopirkt politikā)

Runātājs

“2000, 5000, 10 000 (kā latos, tā dolāros)” “Jauns auto”	“Divi tūkstoši, citreiz pieci vai desmit – latos vai dolāros – tas viņiem vienai” – uzņēmējs sašutumā par atsevišķu politiķu pērkamību. “Skatos – Saeimas deputātu autostāvvietā, kur pirms mēneša stāvēja tāds vecs opelītis, tagad stāv jauns [automašīnas markas nosaukums]. Tas vagona taču kaut ko maksā. Domāju – kas tad nu tāds noticis pa šo laiku. Ahā – bija taču viens svarīgs balsojums!”	Uzņēmējs Žurnālists
“Ls 25 000”	“Atsevišķu partiju deputātiem nav brīvu balsošanas iespēju – saista ligumi Ls 25 000 apmērā par partijas disciplīnas pārkāpumiem.”	Saeimas deputāts
“Ls 100 000”	“Tie, kas uztaisa lielu kontrabandas afēru, piemēram, par pieciem, sešiem miljoniem, var mierīgi vienu miljonu atvēlēt politiķu uzpirkšanai. Partijām noziedo pa 100 000, atsevišķām figūrām – pa 10 000. Nu, kas tas ir salīdzinājumā ar pieciem miljoniem?”	Nozaru asociācijas pārstāvis
“Jauna māja”	Jauna māja respektablā rajonā kļūst par patēriņa tipa politiķu vēlmju objektu un nereti – viņu politiskās darbības motivāciju. Mājas vērtība var norādīt uz korumpētu politiķu un valsts amatpersonu cenu un liecināt par savdabīgu politiskās korupcijas sliksni. “Politīķis X uz radnieka vārda ceļ māju, bet pats kā proletārietis dzīvo irētā dzīvoklī.” “Par 100 000 var uzcelt ļoti labu māju.” “Mājas ir netiešie gadījumi, kas tagad peld ārā.”	Politīķis no citas partijas, uzņēmējs, žurnālists
“Ls 1 000 000”	“Politika kļūst arvien dārgāka. Iepriekšējās Saeimas vēlēšanās mūsu partija iztērēja aptuveni miljonu. [2001. gada] pašvaldību vēlēšanas izmaksās dārgāk.”	Vadoša persona partija
“Ls 3 000 000”	“Kad runā par valsts nozagšanu, nāk prātā [Latvenergo] trīs miljonu afēra.” “Neviens jau to summu tā tieši nenozaga, bet daudzi tur stāvēja klāt un kaut kur jau tā nauda palīka.”	NVO pārstāvji
“Pieci ešelsoni kontrabandas degvielas” “USD 15 000 000”	“Es nezinu, cik šī valsts maksā! Divus vai varbūt piecus ešelonus kontrabandas degvielas!” “Lattelekom advokātiem samaksāja 15 miljonus. Runā, ka pēc tam mazākas summas ir pārskaitītas uz partiju kasēm.”	Saeimas deputāts NVO vadītājs
“Dod atslēgas figūrām”	“Pārsvārā dod indivīdiem – atslēgas figūrām – un lielākas summas. Mazāku naudu dod partijām.”	Politīķis
“Kopā medī”	“Nauda viņus apvieno. Šonedēļ atklās vienu medību klubu, kas pieder firmai X. Tur būs arī politiķi A un B. Viņiem tur nevajadzētu būt. Skaidrs, ka tur ir nauda!”	Valsts amatpersona

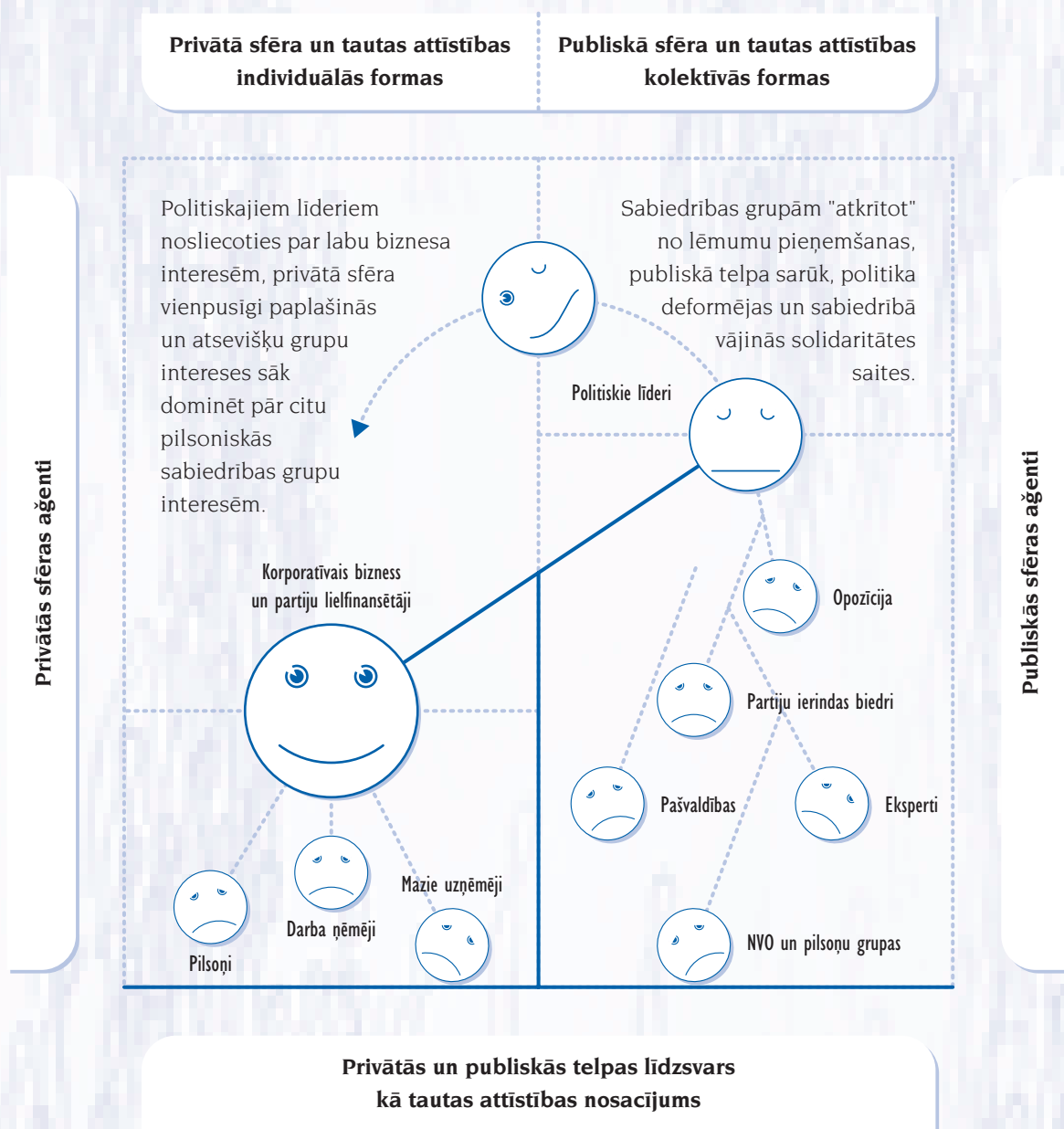

1.2. informācijas turpinājums

“Pērk balsis”	“Pērk balsis par Saeimas balsojumiem.”	Saeimas deputāts Politīķis
“Pērk žurnālistus un ekspertus”	“Žurnālistu vidū ir godīgi cilvēki, bet ir arī tādi, kurus var nopirkt. Un nopirkt var arī ekspertus.”	Žurnālists
“Rīko divainus konkursus”	“Pašvaldības pasūtījumos bieži darbojas pēc principa “pērku T-kreklu, maksāju kā par kažoku”. Kad maksā nevis savu, bet sabiedrisko naudu, tad bieži parādās divaini konkursi un divainas uzvaras.”	

1.5. attēls

Atstumtie un atkritēji slēgtā lēmumu pieņemšanā

no tās veidošanas tiek atstumti daudzi citi uzņēmumi, it īpaši mazie un vidējie uzņēmumi, kas politiķiem nešķiet pievilcīgi kā partiju finansētāji. Šādā gadījumā politikas veidošanā netiek pienācīgi ņemts vērā arī nozaru asociāciju viedoklis.

Atvērta tirgus un ekonomikas globalizācijas kontekstā var vērot, ka savu nozaru priekšgalā izvirzās nevis tie uzņēmumi, kuri cenšas "saaugt" ar politiku, bet gan tie uzņēmumi, kuri darbojas brīvas konkurences apstākļos. Sevišķi to var sacīt par jauno ekonomikas nozaru un informācijas un komunikāciju tehnoloģiju uzņēmumiem, kuriem brīvā tirgus iespējas šķiet svarīgākas nekā ekonomisku priekšrocību iegūšana apšaubāmā ceļā.

Noslēgtā procesā ir grūti politiskajām izvēlēm nodrošināt analītisku pamatojumu, jo jautājumi tiek izņemti, tos pietiekami neizdiskutējot. Netiek rūpīgi izvērtētas arī lēmumu realizēšanas sabiedriskās sekas. Būtisks trūkums ir tas, ka pazeminās politiskās argumentācijas līmenis. Racionālie argumenti, kuri var būt sastopami arī slēgtā lēmšanā, negūst pietiekamu apstiprinājumu, jo tos nevar salīdzināt ar alternatīviem viedokļiem.

Neveiklā situācijā slēgta jautājumu izlemšana nostāda arī pašus politiķus, kuri tajā iesaistās. Palikdams viens pret vienu ar uzņēmēju, politiķis nonāk nevienlīdzīgā situācijā, kurā svaru kausi parasti nosveras par labu ekonomiski spēcīgākajam. Atšķirībā no uzņēmēja, ko vada leģitīma, tomēr savtīga privātā interese, politiķi saista viņa pienākums rūpēties par visu pilsoniskās sabiedrības interešu pārstāvību. To ir grūti nodrošināt, ja lēmšana notiek bez šo interešu subjektu iesaistīšanas.

Noslēgta politiskā prakse neļauj pilnvērtīgi izpausties mazākuma un opozīcijas viedoklim. Saeimas deputātu atbildes uz aptaujas jautājumiem liecina, ka parlamentā pārstāvētās opozīcijas deputātu viedokļi netiek pietiekami uzklausi. Tādas parlamentārā darba formas kā jautājumi un pieprasījumi, kas arī pieder pie politikas veidošanas mehānisma, kaut arī ir Saeimas Kārtības rullī paredzētas, praksē darbojas ne visai efektīvi, un arī tas sekmē varas virsotnē esošo visatļautību.

Lai gan noslēgtības tendence rada daudzus trūkumus politikā, tomēr jāuzsver, ka to nevar attiecināt uz visu politisko procesu Latvijā. Kā redzams arī turpmākajās nodaļās dotajā analizē, Saeimas, Ministru kabineta, ministriju un pašvaldību darbībā ir daudz piemēru, kuros redzams, ka jautājumi tiek izņemti atbildīgi, kompetenti, caurredzami un ievērojot atklātības procedūras. Sabiedrības attieksme pret politikas noslēgtību Latvijā ir noraidoša, un vai-

rākums iedzīvotāju, Saeimas deputātu, pašvaldību vadītāju un ierēdņu iestājas par atvērtu politiku.

Atvērtas sabiedriskās politikas veidošana Latvijā

Kā jau analizēts iepriekš, atvērtai politikai raksturīga potenciāla sabiedrības informētība par topošajiem lēmumiem, sabiedrības līdzdalība politikas formulēšanā un jautājumu izlemšanā, ekspertīzes izmantošana politikas izstrādāšanā, pieņemto lēmumu sabiedriska izskaidrošana, iedzīvotāju iesaistīšanās politikas realizēšanā. Tieši šāds politikas stils vislabāk atbilst tautas attīstības mērķiem un veido arī pozitīvu Latvijas tēlu pasaulē. Turpmākajās nodaļās analizēti atvērtas politikas institucionālie priekšnosacījumi un konkrēti šādas politikas veidošanas mehānismi, bet šajā sadaļā īpaši diskutēts par tādiem atvērtas politikas priekšnosacījumiem kā politiskās pašapziņas celšana, savstarpējas uzticēšanās vairošana, politisko aizspriedumu pārvarēšana un plašas līdzdalības veicināšana. Īpaši analizēti un apkopoti Saeimas deputātu priekšlikumi par to, kā politisko procesu padarīt atklātāku un kā uzlabot politikas izstrādāšanu un realizēšanu.

Vietējās varas institūcijās (pagastu, novadu, pilsetu pārvaldībā) atvērtas politikas mehānismi un procedūras veidojas un ieviešas straujāk nekā nacionālā līmeņa pārvaldībā, un reģionos tie ieviešas straujāk nekā galvaspilsētas Rīgas pārvaldībā.

Raksturojot politikas atvērtību vietējā līmenī, labs piemērs ir Latgales reģions, kurā pašvaldības ir izveidojušas Latgales Attīstības padomi. Tā ir sagatavojusi, apspriedusi un uz konsensa pamatiem pieņēmusi visa reģiona attīstības plānu, kas tagad tiek izmantots par pamatojumu, lai piesaistītu Eiropas Savienības *Phare* programmas līdzekļus. 2001. gadā vairākos Latgales rajonos ir sākušas veidoties lauku attīstības partnerības, kurās iekļaujas vietējās pašvaldības, valsts un pašvaldību iestādes, uzņēmējdarbības atbalstīšanas organizācijas, nevalstiskas organizācijas un brīvprātīgi individuāli. Partnerības, sadarbotamās ar vietējām kopienu un iedzīvotājiem, izstrādā kopienu attīstības stratēģijas, lai uz to pamata veidotu konkrētus projektus un tiem piesaistītu finansējumu.

Atvērtas politikas piemērus var sastapt arī daudzviet citur Latvijas reģionos. Tieši pagastos, kuri nāk kopā, lai apspriestu sadarbības plānus un

novadu veidošanu, novērojama demokrātija darbībā – rūpes par kopienas attīstību, vēlme uzlabot līdzcilvēku dzīvi, brīvprātība, cilvēku spars darboties. “Mazajā politikā” tādi gadījumi, kur atsevišķu grupu intereses ņem virsroku pār sabiedriskajām interesēm, ir daudz retāki nekā “lielajā politikā”. Latvijas politiskajā ainavā, tuvojoties Rīgai, arvien biežāki ir gadījumi, kur partiju un ar tām saistīto ekonomisko grupu intereses sāk dominēt pār sabiedrības kopīgajām un nacionāli nozīmīgajām interesēm.

Atvērtas politikas mehānismi arvien plašāk tiek ieviesti arī nacionālajā pārvaldības līmenī un valdības iestāžu darbā (sk. 4. nodaļu). Pēdējā laikā Latvijā vairāku ministriju sadarbībā ar nozaru asociācijām un nevalstiskām organizācijām veidojas veiksmīga jautājumu izlemšanas prakse, kuras pamatā ir kopīga likumprojektu izstrāde. Piemēram, Labklājības ministrija, izstrādādama ārstniecības politiku, sadarbojas ar Ārstu biedrību. Ekonomikas ministrijā ir sagatavota Latvijai būtiska koncepcija par elektronisko komerciju, kas tapusi sadarbībā ar Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas nozares asociāciju. Zemkopības ministrija kopā ar Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padomi ir izstrādājusī pasākumu plānu Eiropas Savienības lauksaimniecības un lauku atbalstīšanas programmas ieviešanai Latvijā. Arī Satiksmes ministrija un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija sadarbojas ar nevalstiskām organizācijām.

Ar nozaru asociācijām ministriju departamenti visaktīvāk sadarbojas sektorpolitikas izstrādāšanā, dažkārt šajā procesā iesaistīdami arī Latvijas Pašvaldību savienību. Paši ministriju darbinieki ir novērojuši, ka sadarbība ar nevalstiskām organizācijām aktīvāk noris tajās ministrijās, “kurās nav lielas naudas, bet kurās risina svarīgus publiskus jautājumus, kas skar lielu iedzīvotāju daļu”. Piemēram, Labklājības ministrijas departamenti sadarbojas ar arod biedrībām, Invalidu biedrību, Daudzbērnu ģimeņu biedrību un citām nevalstiskām organizācijām.

No līdzdalības demokrātijas viedokļa raugoties, nevalstisku organizāciju iesaistei lēmumu gatavošanā vajadzētu būt lielākai. Taču jāapzinās, ka tā prasa papildu laika patēriņu un paildzina lemlēmšanas procesu. Gan ministriju darbinieki, gan arī pašvaldību pārstāvji atzīst, ka ierēdņu darba apjoms ir liels, un, lēmumu gatavošanā iesaistot nevalstiskas organizācijas, tas vēl vairāk palielinās, bet ministriju politiskā vadība “spiež uz tempu”. Tāpēc ierēdņu darba novērtēšanā un atalgošanā būtu jāparedz stimuli nevalstisko organizāciju iesaistīšanai.

Politiskās pašapziņas celšana

Atvērta un efektīva sabiedriskā politika nav iespējama bez augstas politiskās pašapziņas, kas cilvēkiem dod iespēju justies pilnvērtīgiem politikas līdzdalībniekiem. Tāpēc politiskās pašapziņas celšana un savstarpējas uzticēšanās vairošana ir svarīgs uzdevums. Šā **Pārskata** izpratnē politisko pašapziņu veido ne tikai pilsoniskā izglītība, bet arī indivīda personiskā rīcība. Būtiski pašapziņu ietekmējoši faktori ir ne vien demokrātijas principu ieviešana publiskajā politikā, bet arī indivīda personiskās līdzdalības pieredze, kas viņam liek lauzt aizspriedumus un atļauties lielāku uzticēšanos.

Latvijā jau ierasts runāt par iedzīvotāju zemu uzticēšanos politiķiem un valsts institūcijām. Uz to norādīja jau 1996. gada un 1998. gada **Pārskats**, taču šī problēma sabiedrībā joprojām ir aktuāla. Arī šā izdevuma gatavošanas laikā veiktais pētījums liecina, ka lielākā daļa iedzīvotāju maz uzticas tām institūcijām, kuras viņi uzskata par ietekmīgākajiem lēmumu pieņēmējiem. Saeimai, Ministru kabinetam un politiskajām partijām uzticas mazāk nekā piektdaļa aptaujāto (sk. 2. nodaļas 1. attēlu). Vienīgie, kam 16 institūciju vidū uzticas vairāk nekā puse aptaujāto, ir profesionālie eksperti. Zemā uzticēšanās ir saistīta ar to, ka cilvēki nav droši, vai varas institūciju pieņemtie lēmumi būs kompetenti, godīgi un taisnīgi.

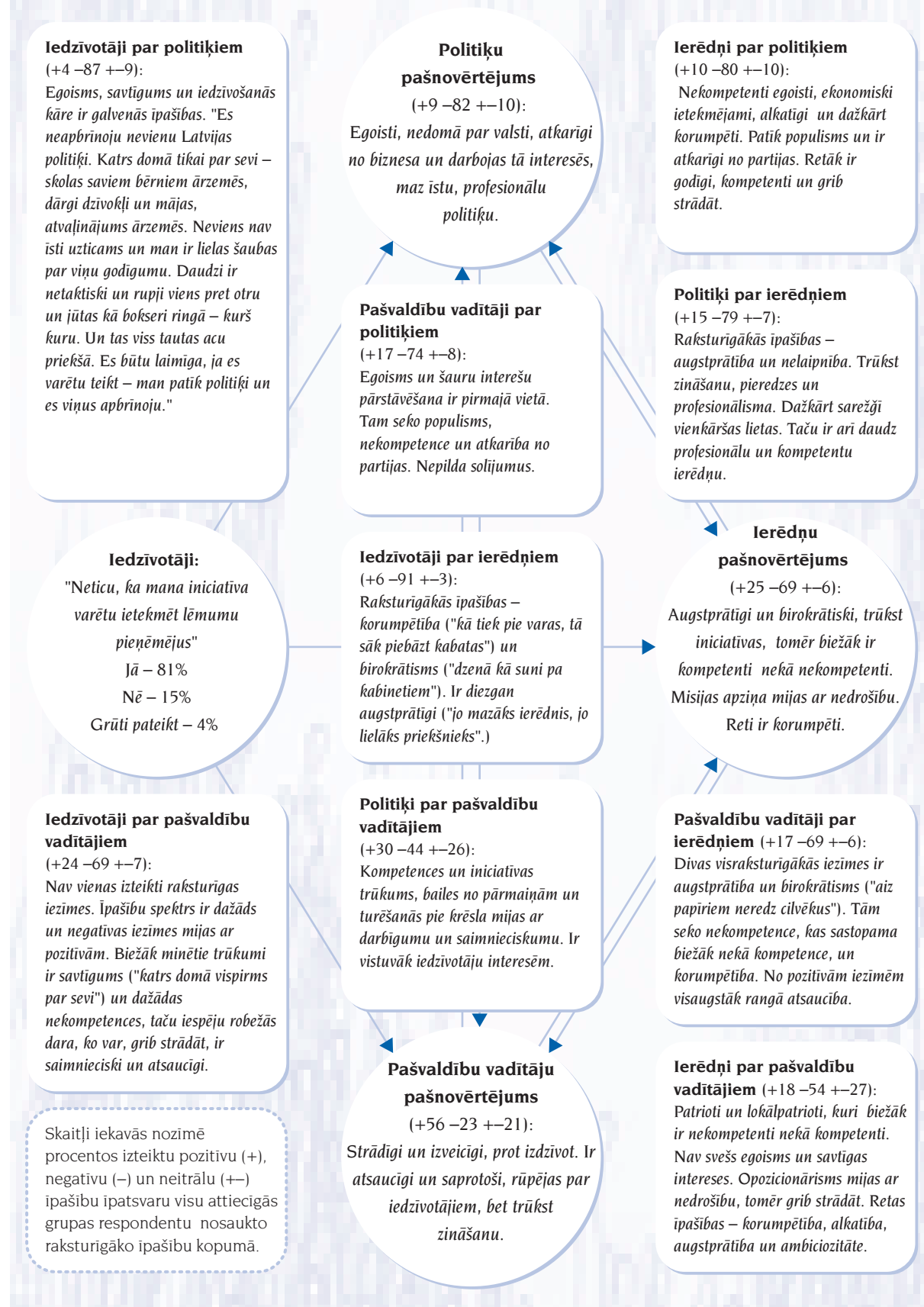
Zema politiskā uzticēšanās neizriet vienīgi no trūkumiem varas institūciju darbībā, tā ir saistīta arī ar politikas subjektu zemu pašnovērtējumu, zemu savstarpējo vērtējumu un negatīvas attieksmes stereotipizāciju. Aptaujājot iedzīvotājus, Saeimas deputātus, ministriju departamentu direktorus un pašvaldību vadītājus, visām četrām respondentu grupām tika lūgts brīvā formā atbildēt uz jautājumiem “Kādas ir Latvijas politiķu raksturīgākās iezīmes”, “Kādas ir Latvijas ierēdniecības raksturīgākās iezīmes” un “Kādas ir Latvijas pašvaldību vadītāju raksturīgākās iezīmes”. Tā tika iegūts galveno politiskā procesa dalībnieku pašnovērtējums un viņu savstarpējais vērtējums, kas sniegts 1.6. attēlā. Šajos vērtējumos negatīvie raksturojumi ir lielā pārsvarā pār pozitīvajiem raksturojumiem.

Iedzīvotāju vērtējumi par citiem politiskā procesa dalībniekiem ir viskritiskākie. Politiķiem iedzīvotāji pārmet egoismu un savtīgumu, bet ierēdņiem – birokrātismu un augstprātību. Pašvaldību vadītājus viņi raksturo līdzsvarotāk, tajos saskatot ne tikai negatīvas iezīmes, tādas kā savtīgums un nekompe-

1.6. attēls

Iedzīvotāju, politiķu, ierēdņu un pašvaldību vadītāju pašnovērtējums un savstarpējais raksturojums

tence, bet arī daudzas pozitīvas īpašības, no kurām biežāk nosauktās ir vēlme strādāt un atsaucīgums.

Atšķirībā no iedzīvotājiem, politiķi, ierēdņi un pašvaldību vadītāji citi citus vērtē mazāk kritiski, lai gan savstarpējā portretējumā negatīvās īpašības pārmāc pozitīvās. Ierēdņi un pašvaldībnieki politiķiem pārmet tos pašus trūkumus, ko iedzīvotāji: egoismu, ekonomisku ietekmējamību, šauru interešu pārstāvēšanu. Ļoti reti tie politiķus raksturo atziniģiem vārdiem. Politiķi, no savas puses, ierēdņos saskata augstprātību, nelaipnību un profesionālisma trūkumu, lai gan atzīst, ka ierēdņu vidū ir arī daudz kompetentu speciālistu. Saeimas deputātu vērtējums par pašvaldību vadītājiem ir visaugstākais no savstarpēji dotajiem raksturojumiem. Deputāti izceļ tādās vietējo līderu īpašības kā saimnieciskums un tuvums iedzīvotāju interesēm, bet kā raksturīgākos trūkumus min nekompetenci, bailes no pārmaiņām un turēšanos pie krēsla. Pašvaldību vadītāji savukārt politiķus un ierēdņus raksturo vienlīdz kritiski, katrā grupā tomēr saskatīdami atšķirīgas vājības un reti pieminēdami arī pa kādai pozitīvai īpašībai.

Politiskā procesa dalībnieku negatīvais savstarpējais raksturojums liecina, ka visā sabiedrībā ir vispārēja emocionāla neuzticēšanās un pozitīvas attieksmes deficīts. Taču zīmīgi ir tas, ka politiķi un ierēdņi ļoti zemu novērtē arī paši sevi. Arī iedzīvotāji, būdami gan ļoti kritiski pret politiķiem un ierēdņiem, ne sevišķi tic, ka viņu pašu iniciatīva varētu ietekmēt lēmumu pieņēmējus. Tādējādi politikas subjektu savstarpējā neuzticēšanās ir atspulgs tam, ka viņi netic paši savām iespējām uzlabot politiku un otrādi. Šis apburtais pašapziņas deficīta loks ir pārvarams nevis ar abstraktu apgaismošanu, bet gan konsekventi praktizējot atklātuma procedūras un plašu līdzdalību politikā.

Politisko aizspriedumu pārvarēšana

Atvērtas sabiedriskās politikas veidošanos Latvijā kavē vairāki sabiedrībā izplatīti aizspriedumi par politiku, kuri raksturoti zemāk.

“Politika ir netīra.” Šis ir bieži sastopams aizspriedums, kura pamatā ir politikas negatīvo izpausmju vispārināšana. Diemžēl, cilvēku ikdienas pieredzē vairāk tiek aktualizētas tieši politiķu kļūmes, nevis viņu labie darbi un sasniegumi. Arī mediji, pildīdami demokrātijas “sargsuņa” lomu, labprātāk dienasgaismā ceļ skandālus un aizdomīgus darījumus nekā

analitiski informē auditoriju par to, kas politikā ir pozitīvs, – par konkrētām attīstības programmām, uzlabotu informācijas pieejamību, sasniegumiem likumdošanā, administratīvās spējas nostiprināšanos u. tml. Tas liek politiku uztvert uz visumā negatīva fona un daudzus cilvēkus mudina izdarīt pesimistiskus secinājumus par to. Lai gan politikā pastāv trūkumi, tie nevar būt attaisnojums politiskam cinismam, jo tie izriet arī no individu neprasmes vai nevēlēšanās uzlabot politiku. Tiem, kuri apgalvo, ka *“politika ir netīra”*, vispirms vajadzētu atbildēt uz jautājumu “Ko es pats esmu darījis, lai politika būtu tīra”.

“Politika mani neinteresē”. Šādā nostājā politiskais skepticisms izpaužas kā viena no sabiedrības individuālisma un atsvešinātības formām. Tā domādami, cilvēki pieņem, ka viņu dzīvi veido vienīgi individuālās intereses, un nenovērtē sabiedrisko interešu un politisko risinājumu nozīmīgumu. Piemēram, cilvēku vajadzības pēc tīras vides, ērta publiskā transporta, sakoptas pilsētas, sociālās aizsardzības un citiem publiskiem labumiem ir apmierināmas tikai publiskajā sfērā ar politikas palīdzību. Norobežodamies no politikas, cilvēki lielā mērā sašaurina arī savas individuālās dzīves iespējas.

“Politika uz mani neattiecas, ar to lai nodarbojas valdība un Saeima.” Šajā stereotipiskajā priekšstatā politika tiek uztverta kā “augsto institūciju” darbības sfēra, kurā ierindas pilsonim nav ko meklēt. Vienlaikus netieši tiek pausts arī augsts gaidījumu līmenis attiecībā pret valsti. Tā domādami, cilvēki cer, ka visus politiskos uzdevumus var atrisināt bez viņu līdzdalības un ka institūcijas ir pilnīgi atbildīgas par “politisko pakalpojumu sniegšanu” tautai. Tas sašaurina izpratni par politiku un paver ceļu centralizācijai. Patiesībā politiku realizē plaša politikas virzītāju kopiena, kurā darbojas ne tikai valsts, bet arī pilsoniskās sabiedrības grupas un politiskie tikli kā daudzveidīgu interešu pārstāvēniecība sabiedrībā.

“Vēlēšanas ir vienīgais brīdis, kad tauta var ietekmēt politiku”. Šajā maldīgajā spriedumā līdzdalība tiek sašaurināta līdz vēlēšanu laika aktivitātei, kas ir svarīga, tomēr nebūt ne vienīgā iedzīvotājiem pieejamā politiskās rīcības forma (sk. 3. nodaļu).

“Laba politika var būt tikai tad, ja ir istie cilvēki pareizajās vietās.” Latvijā iedzīvotāji politiku cieši identificē ar konkrētām personībām un visai izplatīta ir vēlme pēc stingra līdera, kuram piemistu arī augstas morāliskās īpašības. Politiskās partijas šo iedzīvotāju vēlmi izmanto un savu sabiedrisko attiecību stratēģiju drīzāk balsta uz personību pievilcības spēku nekā uz demokrātiskā atklātuma procedūrām. Piemēram, partijas kopj savu līderu tēlu un aizrautīgi

raugās, kādu iespaidu politiskā kosmētika atstāj uz viņu reitingiem. Arī vēlēšanu sarakstu veidošanā tiek izmantota "pareizo cilvēku" pieeja. Lai gan personībām politikā ir ļoti nozīmīga loma, jo vēlētāji uzticas nevis abstraktiem, bet konkrētiem politiķiem, demokrātiskā atklātuma un atbildības procedūru konsekventa ievērošana tomēr vēl svarīgāka.

"Politikā nevajag ideālus, galvenais ir māka kaulēties." Šādu attieksmi sabiedrībā veicina paši politiķi, valdības un pašvaldību domju veidošanas brīžos tirgojoties par amatiem un dalot ietekmes sfēras. Šādos brīžos politiķi nereti aizmirst savu partiju programmatiskās nostādnes un vēlētājiem dotos solījumus. Politikas pielīdzināšana tirgum un rīkošanās utilitārā preču apmaiņas veidā *"Es tev, tu man un mēs kopā pret viņiem"* nav uzskatāma par publiskajai sfērai piemērotu. Šāda rīcība politiku attālina no ideāliem un var padarīt cinisku.

"Brīvprātīga līdzdarbošanās politikā ir naiva. Gudri cilvēki tā vietā taisa naudu un karjeru." Šis ir viens no pretinīgākajiem izaicinājumiem mūsdienu indivīda dzīvē; savs individuālais viņam jāspēj samērot ar kolektīvo atbildību. Tiklīdz cilvēks pieņem, ka patības dziļākajā līmenī viņam piemīt solidaritātes jūtas pret citu cilvēku kopumu, kas ir plašāks par viņu pašu un viņa ģimeni, viņš atrodas politiskas iesaistīšanās izvēles priekšā. Šai izvēlei ir nepieciešama spēcīga pašrefleksijas spēja. Bet, tiklīdz cilvēks ir izšķīries par līdzdarbību (kā, piemēram, ir izšķīrušies tie Latvijas iedzīvotāji, kuri darbojas nevalstiskajās organizācijās), viņam jābūt gatavam sastapties ar dažādiem šķēršļiem – amatpersonu īgnumu, līdzcilvēku vienaldzību un domubiedru atkrišanu. Tikai pārvarot šķēršļus, līdzdalība politikā noved pie publiska labuma apliecināšanas, personiskās pieredzes paplašināšanas un cilvēciska gandarījuma.

Līdzdalības veicināšana

Jēga piedalīties politikā izpaužas pilsoniskās sabiedrības subjektu interešu apmierināšanā leņķa procesos. Šā **Pārskatā** izpratnē līdzdalība (tā vispusīgi analizēta 3. nodaļā) ir gan sabiedriskās politikas līdzeklis, gan tās mērķis. Līdzdalība var tikt aplūkota gan "plašā nozīmē" kā netieša un pastarpināta dalība politikā, gan "šaurākā nozīmē" kā tieša un personiska līdzdarbošanās. Netiešā līdzdalība tiek realizēta ar demokrātiskas pārstāvības palīdzību, informācijas pieejamību, publiskām debatēm, mediju veikto politikas uzraudzīšanu un

citu mehānismu palīdzību. Pilsonim tā rada pašāvēību, ka viņa intereses tiek publiski paustas un ņemtas vērā, kaut arī viņš pats politikā tieši neiesaistās vai to dara ļoti reti, piemēram, piedaloties vēlēšanās vai kādreiz aizrakstot vēstuli uz avīzi. Tāpēc netiešajā līdzdalībā svarīga loma ir demokrātiskajām tradīcijām, kas pilsoņos rada pašāvēību, ka pie varas esošie demokrātijas principus ievēros pat bez viņu aktīvas iejaukšanās. Citiem vārdiem sakot, netiešā līdzdalība izpaužas kā varas uzticēšana un pašāvēšanās uz demokrātiskajām procedūrām.

Tiešā līdzdalība jeb līdzdarbošanās politikā izpaužas kā indivīda personiska politiska iesaistīšanās un rīcība. Tā var būt neregulāra un regulāra (pēdējā gadījumā svarīga ir rīcības pēctecība), un tā var noritēt tiklab individuālās, kā kolektīvās formās. Līdzdarbošanās, salīdzinājumā ar netiešo līdzdalību, no indivīda prasa daudz lielāku politisko gribu, aktivitāti un politiskās rīcības iemaņas.

Jāapzinās, ka reālās līdzdarbošanās pakāpe vienmēr ir ierobežota. Aptaujās 20 % respondentu atzīst, ka viņiem trūkst intereses par sabiedrības norisēm, pietiek ar savām problēmām. 7 % aptaujāto saka, ka viņi nezina, kas jādara, lai iesaistītos jautājumu izlemšanā. 56 % aptaujāto netic, ka viņu līdzdarbība kaut ko mainīs. Tikai neliela iedzīvotāju daļa jau šobrīd aktīvi iesaistās svarīgu jautājumu izlemšanā (5 % respondentu) un darbojas nevalstiskajās organizācijās (6 %). Ir vērojama šāda parādība: jo regulārāku rīcību prasa kāda sabiedriska aktivitāte, jo mazāks kļūst tās līdzdalībnieku loks. Piemēram, sava pagasta vai pilsētas attīstības plāna sabiedriskajā apspriešanā ir piedalījušies 6 % iedzīvotāju, taču tikai 2 % ir turpinājuši darboties konkrētu attīstības projektu realizēšanā.

Līdzdalības demokrātija vislabāk atbilst mūsdienu sabiedrības vajadzībām, taču tā prasa aktīvu pieeju politikai un piepūli no visu politikas līdzdalībnieku puses: politiķiem, pārvaldītājiem un ierēdņiem jābūt atvērtiem sabiedrībai, kaut arī tas no viņiem prasa papildu pūles; iedzīvotājiem savukārt aktīvi jāiesaistās publisku jautājumu apspriešanā un risināšanā papildus tam, ka ikdienā viņi ir aizņemti ar savām privātajām darīšanām. Tā kā ne visi cilvēki vēlas tieši iesaistīties politikā, bet priekšroku dod pastarpinātai savu interešu pārstāvēšanai, valsts pārvaldīšanā un politikā kopumā svarīga ir demokrātisko procedūru ievērošana.

Lai gan cilvēki Latvijā nav sevišķi pārliecināti par savām spējām un iespējām ietekmēt politiku, tā viņus interesē. Visbiežāk piekoptās politiskās aktivitātes ir tās, kuras mūsu sabiedrībā nemaz nav

pieņemts uzskatīt par politiku: sekošana līdzī notikumiem, politikai veltītas sarunas ģimenē, darbā un ar draugiem, savu domu paušana un citu cilvēku viedokļu uzklaušana. 2/3 aptaujāto iedzīvotāju atzīst, ka viņi pārrunā politiskos jautājumus, un vēl 7 % respondentu teic, ka viņi meklē veidu, kā nokļūt pie lēmumu pieņēmējiem, ja ar kādu lēmumu nav apmierināti. Latvijas politiskās sistēmas spēks izpaužas “zemajā politikā” jeb tautas demokrātijā – tajā apstākļi, ka politiskie jautājumi tiek aktīvi diskutēti sociālajās mikrovīdēs, kurās cilvēki formulē savas demokrātiskās vērtības un savas prasības politiķiem. Tas ir labs pamats, lai nostiprinātu atvērtu politiku.

Saeimas deputātu ieteikumi politikas uzlabošanai

Pārskata gatavošanā lielu ieguldījumu deva Saeimas deputāti, kuri aptaujā un personiskās intervijās atbildēja uz jautājumiem, kādas ir problēmas svarīgu politisku jautājumu izlemšanā, kādi ir

šķēršļi atvērtas politikas veidošanā, kā jautājumu izlemšanu padarīt atklātāku un politiku – kompetentāku.

Deputātu atbilžu kopums liecina par piecām galvenajām nepilnībām svarīgu politisku jautājumu izlemšanā: partiju atkarību no ekonomiskajiem grupējumiem, politiķu nepietiekamu kompetentumu, partiju un politiķu interešu dominēšanu pār valsts interesēm, vāju sabiedrības iesaistišanu un korupciju (sk. 1.7. attēlu).

Šīs augstākā līmeņa politikas problēmas nav izolētas parādības, bet viens otru padziļinoši trūkumi, kas rada būtiskus šķēršļus ceļā uz politikas atvērtību. Atbildēdami uz jautājumu “*Kas ir galvenie šķēršļi atvērtas politikas veidošanā Latvijā?*”, deputāti norādīja uz trim galvenajiem kavēkļiem: partiju interešu savtīgumu, nesadarbošanos ar sabiedrību un politisko nekompetenci. Šie šķēršļi sasaucas ar iepriekš nosauktajām problēmām jautājumu izlemšanā. Deputāti ar bažām runāja par to, ka ir vērojama “*pārāk liela personisko interešu ietekme valsts politikā*”, ka “*politiskās partijas saaug ar ekonomiskajiem grupējumiem*” un ka nereti “*lielos, ar ekonomiku saistītos lēmumus pieņem nevis oficiālas varas struktūras, bet aiz tām stāvošas nezināmas personas*”.

Pārskata viesis

Gidons Krēmers, vijolnieks, kamerorķestra “*Kremerata Baltica*” vadītājs

Atvērt dvēseli nozīmē atvērt robežas

Par ko es esmu lepns Latvijā? Tas ir grūts jautājums, jo ir tik daudz lietu, par kurām nav jābūt lepnam. Es varu būt lepns, ka mūzika nav galīgi aizmirsta. Es varu priecāties par izciliem notikumiem Latvijas mūzikas dzīvē, kā, piemēram, par Operu un kora kultūru, kura Latvijā vienmēr ir pastāvējusi un attīstās. Katrs cilvēks, kas pievēršas kultūrai, ir ne tikai Latvijas kultūras pārstāvis un Latvijas pilsonis, jo kultūru nevar aplūkot tikai vienas valsts robežās. Tā, gluži kā sirdsapziņa, ir atvērta pasaulei un dzīvei. Es varu būt lepns par visu, kas šajā ziņā rod izpausmi un atspoguļojumu Latvijā. Bet es esmu uztraucies par to, ka mūziku un mūzikas skolu sistēmu dažkārt vairs neuztver tik nopietni kā agrāk. Tādā gadījumā mūzika kaut kādā veidā var izmirt un var palikt tikai popmūzika, ar ko nākotnei var būt par maz.

No šī viedokļa kamerorķestris “*Kremerata Baltica*” ir svarīgs kā atvērts un starptautisks mūzikas projekts bez robežām. Un es esmu lepns, ka atradās cilvēki, kas apņēmas nodrošināt bāzi orķestrim Rīgā. Ar šo orķestri es arī kaut kādā veidā atgriežos pilsētā, kurā esmu dzimis un kura man pieder ar visiem labajiem un sliktajiem brīžiem, ko šeit esmu piedzīvojis. Ar “*Kremerata Baltica*” es gribu uzcelt tiltu starp jauniešiem mūziķiem, kuri tic, ka mūzikai ir nozīme cilvēku dzīvē un komunikācijā.

Mums ir svarīgi runāt ne tikai dažādās valodās, bet arī vienā – mūzikas valodā. Un es esmu lepns, ka Latvijā vienmēr ir bijuši cilvēki, kuri varējuši sazināties šajā valodā. Padomju sistēmā bija daudz apstākļu, kuri mūs iedvesmoja garīgi pretoties, un tas dzīvē palīdzēja. To mēs nedrīkstam aizmirst.

Bet man ir žēl, ka šobrīd ekonomika ņem virsroku. Mūzika un kultūra ir tā bāze, uz kuras var notikt valsts attīstība, un valsts var būt liela un stipra tikai tad, ja tā balstās uz kultūru. Ja to aizmirst, es par to nevaru būt lepns.

1.7. attēls

Politikas šauru vietu pārvarēšana Saeimas deputātu skatījumā

Problēmas*

“Vadoties no Jūsu pieredzes, kādas Latvijā ir būtiskākās problēmas, pieņemot svarīgus politiskus lēmumus?”

1. Atkarība no sponsoriem (*“Politisko partiju atkarība no sponsoriem jeb tiem ekonomiskajiem grupējumiem, kuri stāv aiz katras partijas”, “Ekonomisko aprindu ietekme”*)
2. Kompetences nepietiekamība (*“Deputātu pieredzes trūkums” “Nepietiekoša kompetence un atbildība”, “Neprognozē sekas”, “Stratēģijas trūkums”, “Neīstās, nepareizās prioritātes”, “Nekvalitatīvi lēmumi”, “Pieņemtie lēmumi ilgtermiņā neatbilst sabiedrības interesēm”*)
3. Partiju interešu dominēšana (*“Partiju un politiķu intereses ir primārās”, “Deputāti nepietiekami domā par valsts interesēm”, “Personiskās ekonomiskās intereses”, “Sabiedrības interešu ignorēšana”, “Politisko spēku egoisms”*)
4. Zema sabiedrības iesaiste (*“Nav sabiedriskās apspriešanas un iesaistes”, “Zema sabiedrības informētība”, “Neprasme izskaidrot sabiedrībai lēmumus”, “Varas un sabiedrības saskarsmes trūkums visos līmeņos”, “Par maz sabiedrībā tiek apspriesti gatavojamie politiskie lēmumi”*)
5. Korupcija (*“Finansiāla ietekme uz lēmumu pieņemšanu”, “Svarīgi lēmumi tiek finansiāli ietekmēti”*)

Šķēršļi*

“Kas ir galvenie šķēršļi atvērtas politikas veidošanā Latvijā?”

1. Partiju savtīgās intereses (*“Pārāk lielā personīgo interešu ietekme valsts politikā”, “Politisko partiju vai atsevišķu deputātu patieso mērķu un interešu neatklāšana”, “Politisko partiju saaugšana ar ekonomiskajiem grupējumiem”, “Korupcija”, “Lielos, ar ekonomiku saistītos lēmumus pieņem nevis oficiālas varas struktūras, bet aiz tām stāvošas nezināmas personas”*)
2. Nesadarbošanās ar sabiedrību (*“Nedemokrātiska domāšana”, “Pagātnes mantojums no totalitāras sabiedrības, kad varai ar sabiedrību nebija jārēķinās”, “Nav sadarbības ar sabiedrību, savstarpējā neuzticēšanās, sabiedrības ietekmes uz varas struktūrām trūkums”, “Varas un sabiedrības informācijas apmaiņas problēmas”, “Iedzīvotāju mazā interese par politiku”*)
3. Kompetences trūkums (*“Politiku un sabiedrības izglītības un izpratnes trūkums”, “Nekompetence, informācijas trūkums”, “Tiek izgudrots velosipēds. Neredz procesus kopumā un attīstībā”*)

Risinājumi*

“Ja svarīgu politisku lēmumu pieņemšana ir jāpadara atklātāka un caurspīdīgāka, kādā veidā to vislabāk izdarīt?”

1. Jāsadarbojas ar sabiedrību (*“Jādiskutē ar sociālajām grupām, asociācijām”, “Sabiedrība jāinformē un jāiesaista lēmumu pieņemšanā”, “Lēmumi publiski jāapspriež”, “Katrai ieinteresētai pusei maksimāli profesionāli jādarbojas, lai tās intereses tiktu sadzirdētas”, “Tolerancei jābūt abpusējai – jāciens sabiedrība, lai varētu būt diskusija, bet vajag cienīt arī politiķus un nezāķāt viņus, iekams vēl nekas nav pieņemts, bet palīdzēt atrast pareizāko lēmumu”*)
2. Jāsadarbojas ar medijiem (*“Svarīgu politisku lēmumu projekti savlaicīgi jāpublisko un jāriko par tiem diskusijas TV, radio u.c. masu medijos”*)
3. Jāpaaugstina politiķu atbildība (*“Jāpaaugstina politiķu kompetence”, “Jāpanāk politiķu personīga atbildība par lēmuma rezultātiem”, “Jāpanāk vēlēto un iecelto amatpersonu atskaitītāšanās par savu darbību”, “Jāpanāk politiķu finanšu deklarēšana”, “Politikājiem atklāti jādeklarē savi lobisma virzieni”*)
4. Jāpiesaista eksperti (*“Jāapsver risinājumu varianti ar ekspertu paskaidrojumiem”, “Jāveic sociāli pētījumi”*)
5. Partijām jāpiešķir valsts finansējums
6. Jāpilda esošie likumi (*“Pilnīgāk jāizmanto jau šodien pieejamās iespējas un likumi”*)

* Problēmas, šķēršļi un risinājumi sarindoti to minēšanas biežuma secībā, citāti no deputātu izteikumiem likti kursīvā un nodalīti ar pēdiņām.

Deputātprāt, šāda situācija ir izskaidrojama ne tikai ar zināmas daļas politiķu negodīgumu, bet arī ar to, ka nepietiekami ir kontakti ar sabiedrību, kas nodrošinātu lielāku atklātību. Joprojām politiķu vidū diezgan izplatīta ir no padomju laikiem mantotā attieksme, ka “*varai ar sabiedrību nav jārēķinās*”.

Deputātu ieteikumi atklātas un caurspīdīgas politikas veidošanai saskan ar **Pārskata** galvenajiem ieteikumiem un ir ņemti vērā to gatavošanā. Zīmīgi, ka parlamentārieši pirmajā vietā liek tieši *labāku sadarbošanos ar sabiedrību: “Jādiskutē ar sociālajām grupām, asociācijām”, “Sabiedrība jāinformē un jāiesaista lēmumu pieņemšanā”, “Lēmumi publiski jāapspiež”, “Jāpastiprina sarguņu NVO loma*”. Saiknē ar sabiedrību svarīgu lomu deputāti atvēl medijiem, lai gan viņu attiecības ar tiem ir visai sarežģītas (sk. 3. nodaļu).

Otrs galvenais uzdevums atvērtas politikas nostiprināšanā, deputātprāt, ir politiķu atbildības paaugstināšana. To var panākt, liekot vēlētām un ieceltām amatpersonām sniegt pārskatus sabiedrībai, politiķiem deklarēt savas finanses, atklāti deklarēt lobismu, strikti ievērot personisko atbildību, ieskaitot to, ka pārkāpumu gadījumā viņi atkāpjas vai tiek atsaukti no amata.

Parlamentārieši uzskata, ka politikas atklātumu sekmētu politisko partiju finansēšana no valsts budžeta, jo tas mazinātu partiju pašreiz lielo atkarību no biznesa grupējumiem un sponsoriem. Kā izriet arī no citiem pētījumiem, tieši partiju finansēšanai ir ciešs sakars ar slēgtas politikas modeli. Joprojām partijas galvenokārt finansē lielie uzņēmumi un arī privatizācijas process, bet tās mazā mērā finansē nelielie uzņēmumi, kurus partijas ne īpaši cenšas uzrunāt kā potenciālos donorus. Pašreizējais politisko partiju finansēšanas modelis atspoguļo zināmu atsvešinātību starp politisko eliti un mazo biznesu, ar ko cita starpā daļēji izskaidrojama šā uzņēmējdarbības sektora atbalstīšanas politikas hroniskā buksēšana. Kamēr nav atrisināts jautājums par partiju finansēšanu no valsts budžeta, partijām pašām jāuzņemas daudz lielāka atbildība par sava finansējuma caurspīdīguma nodrošināšanu.

Kā viens no būtiskākajiem uzdevumiem sabiedriskās politikas jomā deputātu aptaujā izvirzījās kvalitatīvas politiskās analīzes nodrošināšana (par šo jautājumu sīkāk sk. 4. nodaļā). Deputāti un arī aptaujātie ministriju darbinieki norādīja, ka turpmāk kvalitatīva politikas izstrādāšana un realizēšana būs arvien vairāk atkarīga no kvalificētas ekspertīzes izmantošanas. Jau šobrīd ministrijas izmanto lietišķus politiskās analīzes tipa pētījumus. Deputāti uzskata, ka tie jāizmanto plašāk un šā-

diem pētījumiem jāpalīdz politiķiem un ierēdņiem izvērt dažādus risinājumu variantus. Tādēļ Latvijā jāstiprina neatkarīgi politiskās analīzes institūti. Tam labvēlīgs priekšnoteikums ir fakts, ka profesionāliem ekspertiem Saeimas deputāti, valsts amatpersonas un pašvaldību vadītāji uzticas vairāk nekā jebkuram citam politiskā procesa dalībniekam.

Atbildēdami uz jautājumu “*Kādi galvenie uzlabojumi Latvijā nepieciešami, lai pilnveidotu politikas izstrādāšanu?*”, deputāti minēja četrus galvenos uzdevumus: partiju politiskās atbildības palielināšanu, profesionālu ekspertu padoma izmantošanu, likumdošanas uzlabošanu un sabiedrības iesaistišanu. Savukārt atbildēdami uz jautājumu “*Kādi galvenie uzlabojumi Latvijā nepieciešami, lai pilnveidotu politikas īstenošanu?*”, deputāti iezīmēja trīs neatliekamās darbus: ierēdniecības nostiprināšanu, ekspertīzes izmantošanu un sabiedrības iesaistišanu politikas realizēšanā – “politikas realizācijā un tās izpildes kontrolē jāpalielina NVO loma”.

Publiskās atbildības procedūru nostiprināšana

Politikas publiskā atbildība mūsdienās arvien vairāk izvirzās ne tikai Latvijas, bet arī citu demokrātisko valstu un Eiropas Savienības politiskās dienaskārtības centrā. Aizvien nozīmīgākas demokrātijā kļūst tā sauktās publiskās atbildības procedūras, ar kuru palīdzību politiskā procesa dalībnieki cenšas panākt, lai lēmumi un realizētā politika būtu sociāli pieņemami. Publiskās atbildības procedūras un līdzdalība ir divi galvenie atvērtas politikas mehānismi. Līdzdalība nodrošina sabiedrības ietekmi uz jautājumu izlemšanu un realizēšanu, publiskās atbildības procedūras nodrošina sabiedrības kontroli pār politikas realizāciju.

Tādējādi publiskās atbildības procedūras veido caurredzamu un atbildīgu saikni starp tiem, kuri pārvalda (valsti, ministrijām, pašvaldībām, politiķiem), un tiem, kurus pārvalda (pilsoņiem, iedzīvotājiem, sabiedrību). Tās balstās uz informācijas pieejamību un atklātumu. Taču jāuzsver, ka publiskās atbildības princips jāievēro ne tikai Saeimas, valdības, ministriju un pašvaldību, bet arī nevalstisko organizāciju darbībā.

Latvijā publiskās atbildības procedūras izpaužas praktiskajos pasākumos, ar kuriem pārvaldības institūcijas cenšas uzlabot informācijas pieejamību, pretkorupcijas organizācijas “Delna” un citu sabied-

risko organizāciju darbībā, kuras mērķis ir nodrošināt atklātību. Daudzos gadījumos publiskās atbildības procedūras sakrīt ar konkrētām līdzdalības formām. Piemēram, ministriju prakse sektorpolitikas izstrādāšanā pieaicināt nevalstiskas organizācijas, kā arī pašvaldību sadarbšanās ar nevalstiskām organizācijām vietējās politikas veidošanā veicina gan līdzdalību, gan atklātumu.

Līdz šim lielākie sasniegumu publiskās atbildības procedūru ieviešanā ir bijuši tieši likumdošanas jomā, jo Latvijā ir izveidoti labi informācijas atklātības likumi. Ir sperti arī praktiski soļi to iedzīvīnāšanā. Piemēram, Saeima, Ministru kabinets un ministrijas savās interneta mājaslapās ievieto informāciju par topošajiem likumu un lēmumu projektiem. Taču informācijas pieejamība vēl nenozīmē atklātumu un līdzdalību, jo tā rada nākamās risināmos uzdevumus. Jānodrošina, lai sabiedrības grupām, piemēram, pilsētniekiem un lauciniekiem, būtu vienlīdzīga iespēja piekļūt pārvaldības informācijai. Ja tikai dažas grupas ir informētas un ietekmē lēmumus, tas var pat sašaurināt lēmumu publisko leģitimitāti, lai gan atklātības procedūras būtu ievērotas.

Ar piekļuvi informācijai vien ir par maz, lai cilvēki varētu kompetenti sekot lēmšanas gaitai un to ietekmēt. Informācijas apjoms daudzās jomās pieaug straujāk nekā cilvēku spēja šo informāciju apgūt. Arī politikā populārā cīņa par informācijas pieejamību pati par sevi vēl nenodrošina kontroli pār lēmumiem, ja indivīdi un nevalstiskās organizācijas nemācās šo informāciju prasmīgi izmantot.

Ir arī svarīgi, lai atklāts un atbildīgs būtu ne tikai politisko jautājumu izlemšanas process, bet arī lēmumu administratīvā izpilde. Turklāt jāpārdomā un jāievieš sankcijas, kuras pilsoņi varētu piemērot attiecībā pret pārvaldes aparātu, ja atklātības procedūras netiek ievērotas. Šajā ziņā svarīgi būtu, lai kādai institūcijai Latvijā tiktu uzticētas tiesībsarga (ombudsmana) funkcijas, kas pilsoņiem dotu iespēju panākt, lai valdības iestādes izpilda likumā paredzētās procedūras.

Secinājumi

Sabiedriskajā politikā Latvijā visai spēcīgi izpaužas noslēgtības tendence un publiskās atbildības trūkums, lai gan sabiedriskās politikas process kopumā Latvijā nekādā ziņā nav uzskatāms par slēgtu.

Saeimas deputātu un citu politikas ekspertu atbilžu kopums liecina par piecām galvenajām nepilnībām svarīgu politisku jautājumu izlemšanā:

partiju atkarību no ekonomiskajiem grupējumiem, politiķu kompetentuma nepietiekamību, partiju un politiķu interešu dominēšanu pār valsts interesēm, vāju sabiedrības iesaistīšanu un korupciju.

Slēgtam politisko jautājumu izlemšanas procesam raksturīgs šaurs politisko lēmēju loks, biznesa grupējumu liela ietekme uz svarīgu politisku jautājumu izlemšanu (var būt saistīta ar korupciju), lēmšanas procedūru necaurredzamība un sabiedrības interešu neievērošana.

Slēgtas politikas kodolu veido "trijstūrveida saistības" starp biznesa grupējumiem (partiju finansētājiem), politiskajiem līderiem un tā sauktajiem pelēkajiem kardināliem. Šādas attiecības nodrošina partiju finansētāju interešu virzīšanu politiskajos lēmumos un nereti arī iesaistīto politiķu apslēpto interešu apmierināšanu.

Ir jautājumi, kuru sakarā lēmšana ļoti bieži tiecas būt noslēgta. Parasti tie ir svarīgi ekonomiskās politikas jautājumi, kas skar privatizāciju, monopolu regulēšanu, likumus, kuri reglamentē ienesīgākos uzņēmējdarbības veidus, kā arī jautājumi, kuri skar lielu uzņēmumu un biznesa grupējumu intereses.

Politiku vidū nereti ir pieņemts sabiedriskās politikas jautājumus "svarīgajos" un "mazāk svarīgajos" iedalīt nevis pēc to sabiedriskā nozīmīguma, bet gan pēc tā, vai šie lēmumi skar vai neskar ietekmīgas biznesa intereses. Savukārt jautājumi, kas attiecas uz publisko sfēru un sociālo politiku, nereti tiek kvalificēti kā "ne tik svarīgi".

Lai gan noslēgtības tendence rada daudzus trūkumus politikā, tā nav attiecināma uz visu sabiedriskās politikas procesu. Saeimas, Ministru kabineta, ministriju un pašvaldību darbībā ir daudz tādu piemēru, kuros redzams, ka jautājumi tiek izlemti atbildīgi, kompetenti, caurspīdīgi un ievērojot procedūru atklātību.

"Mazajā politikā" (vietējās pārvaldības līmenī) tādi gadījumi, kur atsevišķu grupu intereses ņem vērā pār sabiedriskajām interesēm, ir daudz retāki nekā "lielajā politikā".

Saeimas, valdības, ministriju un tām padoto iestāžu un pašvaldību darbībā dažādas respondentu grupas – parlamenta deputāti, ministriju darbinieki, pašvaldību vadītāji un iedzīvotāji – visaugstāk vērtē jautājumu izlemšanas kompetentumu, savukārt sistemātiski viszemāk tiek vērtēts lēmšanas caurspīdīgums šajās institūcijās.

Pēc Saeimas deputātu domām, jautājumu izlemšanas necaurspīdīgums kā problēma visāsāk iezīmējas Ministru kabineta, ministriju un tām padoto iestāžu darbībā.

Vērtējums par nevalstisko organizāciju darbību no vērtējuma par valsts pārvaldības institūciju darbību atšķiras ar to, ka visas respondentu grupas visaugstāk vērtē lemšanas godīgumu šajās organizācijās. Tomēr sabiedrisko organizāciju kompetentumu parlamenta deputāti, pašvaldību līderi un arī iedzīvotāji vērtē zemāk nekā valsts pārvaldības iestāžu kompetentumu.

Iedzīvotāji ne visai tic savām politiskās ietekmēšanas iespējām, lai gan viņi atzīst, ka politika būtiski ietekmē viņu dzīvi. Šās situācijas pamatā ir tas, ka politiķi un ierēdņi nepietiekami praktizē demokrātiskā atklātuma procedūras un arī iedzīvotāji paši nepietiekami iesaistās jautājumu izlemšanā.

Iedzīvotāju zemā uzticēšanās valsts institūcijām ir saistīta ar to, ka cilvēki nav droši, vai šo institūciju pieņemtie lēmumi būs kompetenti, godīgi un taisnīgi.

Zema politiskā uzticēšanās ir saistīta arī ar politikas subjektu zemu pašnovērtējumu, zemu savstarpējo vērtējumu un negatīvas attieksmes stereotipizāciju.

Sabiedrības attieksme pret noslēgtu politiku Latvijā ir noraidoša, un vairākums iedzīvotāju, Saeimas deputātu, pašvaldību vadītāju un ierēdņu iestājas par atklātu, kompetentu, atbildīgu un godīgu politiku.

Latvijā institucionalizējas atvērti lemšanas mehānismi un demokrātiskās atklātības procedūras. Atvērtai politikai raksturīga politiķu un ierēdņu sadarbība ar nevalstiskām organizācijām, profesionālām asociācijām, pilsoņu grupām, neatkarīgiem ekspertiem un citiem subjektiem politikas izstrādāšanā un realizēšanā.

Vietējās varas institūcijās (pagastu, novadu, pilsētu pārvaldībā) atvērtas politikas mehānismi un procedūras veidojas un ieviešas straujāk nekā nacionālā līmeņa pārvaldībā, un reģionos tie ieviešas straujāk nekā galvaspilsētas Rīgas pārvaldībā. Atvērtas politikas piemērus var sastapt pagastos, kuri nāk kopā, lai apspriestu sadarbības plānus un novadu veidošanu.

Vairāku ministriju (Labklājības, Ekonomikas, Zemkopības, Satiksmes, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas) sadarbībā ar nozaru asociācijām un nevalstiskām organizācijām veidojas veiksmīga lemšanas prakse, kuras pamatā ir kopīga likumprojektu izstrāde. Visaktīvāk ministriju departamenti sadarbojas ar nozaru asociācijām sektorpolitikas izstrādāšanā, dažkārt šajā procesā iesaistīdami arī Latvijas Pašvaldību savienību.

Atvērtā tirgus un ekonomikas globalizācijas kontekstā savu nozaru priekšgalā izvirzās nevis tie

uzņēmumi, kuri cenšas "saaukt" ar politiku, bet gan tie uzņēmumi, kuri darbojas brīvas konkurences apstākļos.

Latvijas politiskās sistēmas spēks izpaužas "zemajā politikā" un apstākļi, ka politiskie jautājumi tiek aktīvi diskutēti sociālajās mikrovīdēs, kurās cilvēki formulē savas demokrātiskās vērtības un savas prasības politiķiem.

Pensiju un veselības aprūpes jomā līdzšinējā tautas attīstības politika indivīda līmeni ir sasniegusi visai pieticīgus rezultātus, un uzlabojumi ir lēni un pakāpeniski. Politika ir bijusi vērsta uz tautas attīstības ilgtermiņa mērķiem, taču mazāk uzmanības ir pievērsts īstermiņa mērķiem.

Uz tautas attīstību vērstas politikas efektivitāti indivīda līmeni mazina Latvijas makroekonomiskās īpatnības: mazs iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju un no tā izrietoši ierobežojumi valsts budžeta apjomam.

Pensiju un veselības aprūpes jomā valsts izveidotās sistēmas vēl nespēj būt iedzīvotāju drošības tīkls makroekonomiskās nestabilitātes gadījumos.

Lauku programmas realizāciju objektīvi apgrūtina lauku problēmu dziļums, taču to apgrūtina arī politikas nesakārtotība un tas, ka lauku problēmu risināšanā trūkst koordinācijas starp ministrijām.

Sabiedrībā nav nostiprināta pārlicība, ka valsts politika kopumā ir vērsta uz iedzīvotāju dzīves apstākļu uzlabošanu.

Ieteikumi

Pēc Saeimas deputātu domām, politika kļūtu atklātāka un caurspīdīgāka, ja tiktu nostiprināta saikne ar sabiedrību un paaugstināta politiķu atbildība, prasot viņiem sniegt pārskatu sabiedrībai par savu darbību, deklarēt finanses, deklarēt politisko lobismu, kā arī panākot, ka pārkāpumu gadījumā politiķi un ieceltās amatpersonas atkāpjas vai tiek atsauktas no amata.

Tā kā ne visi cilvēki tieši iesaistās un līdzdarbojas politikā, bet priekšroku dod pastarpinātai savu interešu pārstāvēšanai, valsts pārvaldībā un politikā kopumā neatlaidīgi jāievēro demokrātiska procedūru atklātība.

Jānodrošina, lai sabiedrības grupām, piemēram, pilsētniekiem un lauciniekiem, būtu vienlīdzīgas iespējas piekļūt pārvaldības informācijai par topošajiem lēmumiem un likumu projektiem.

Jāievieš sankcijas, kuras pilsoņi varētu piemērot attiecībā pret pārvaldes aparātu, ja procedūru at-

klātība netiek ievērota. Šajā ziņā svarīgi butu, lai Latvijā kādai institūcijai tiktu uzticētas tiesībsarga (ombudsmana) funkcijas, kas pilsoņiem dotu iespēju panākt, lai valdības iestādes izpilda likuma prasības.

Politikas atklātumu sekmētu politisko partiju finansēšana no valsts budžeta, jo tas mazinātu partiju pašreiz lielo atkarību no biznesa grupējumiem un sponsoriem.

Kamēr nav atrisināts jautājums par partiju finansēšanu no valsts budžeta, partijām pašām jāuzņemas daudz lielāka atbildība par sava finansējuma caurspidīguma nodrošināšanu.

Nepieciešams likums par lobiju, kas reglamentētu lobēšanas procedūras un nodrošinātu to atklātumu.

Nepieciešams likums par publisko apspriešanu tādu sarežģītu jautājumu izlemšanā, kuriem ir tālēja ietekme uz tautas attīstību.

Jāievieš princips, ka nevienu lēmumu nedrīkst pieņemt bez konsultēšanās ar tiem cilvēkiem un sabiedrības grupām, kurus tas skar. Ar Ministru kabineta lēmuma spēku katrs likumprojekts vai lēmumprojekts būtu jāpapildina ar protokolu, kurā attiecīgās jomas interešgrupas un nevalstiskās organizācijas varētu paust savu vērtējumu un ieteikumus un piedāvāt alternatīvus risinājumus. Šie protokoli būtu jāpublisko un jāizmanto, pieņemot galīgo lēmumu.

Ierēdņu darba novērtēšanā un atalgošanā būtu jāparedz stimuli nevalstisko organizāciju iesaistīšanai politikas izstrādāšanā un realizēšanā.

Politikas izstrādāšanā un realizēšanā efektīvāk jāizmanto kvalificēta rīcībpolitiska analīze un pētījumi. Tāpēc Latvijā jāstiprina neatkarīgi politiskās analīzes institūti. Politiskās analīzes nostiprināšanai jāizmanto labvēlīgā situācija, ka Saeimas deputāti, ministriju departamentu direktori un pašvaldību vadītāji no visiem politikas līdzdalībniekiem visvairāk uzticas tieši profesionāliem ekspertiem.

Lauku un reģionu attīstības interesēs jāatbalsta tādu partnerību veidošanās, kurās apvienojas pagastu un pilsētu pašvaldības, lauku atbalstīšanas institūcijas, nevalstiskas organizācijas un privātas organizācijas, lai kopīgi veidotu un realizētu novadu un reģionu attīstības stratēģijas. Partnerībām būs liela loma Eiropas Savienības strukturālo fondu līdzekļu apguvē.

Lai paātrinātu lauku un reģionu attīstību, jāveido kopienu fondi, kuros līdzekļus iegulda valsts, pašvaldības, uzņēmēji, kā arī privātpersonas. Šādi kopienu fondi varētu finansēt publiska labuma projektus un turpmāk nodrošināt līdzfinansējumu Eiropas Savienības strukturālo fondu programmām Latvijas reģionu attīstībai. Kopienas fondu izveidošanā pašvaldībām un valsts institūcijām aktīvi jāsadarbojas ar uzņēmējiem, un valstij un pašvaldībām vajadzētu atrast līdzekļus ieguldījumiem šādos fondos.

Jāpārdomā pašreiz lauku atbalstīšanai atvēlēto līdzekļu izlietošana pa apakšprogrammām, lai vairāk līdzekļu varētu novirzīt cilvēkresursiem, jauno tehnoloģiju ieviešanai, izglītībai un sadarbības projektiem.